

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Mezinárodní studia - diplomacie

Islam v politice arabských zemí, kulturně historické súvislosti.

Prípadová štúdia: Saudská Arábia

(bakalárska práca)

Autor: Simona Lackovičová

Vedúci práce: prof. PhDr. Zuzana Lehmannová, CSc.

2009

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne a vyznačila som všetky citácie z prameňov.

V Prahe dňa: 22.05.2009

.....

Simona Lackovičová

Pod'akovanie:

Chcela by som sa touto cestou úprimne poďakovať prof. PhDr. Zuzane Lehmannovej, CSc. za jej cenné pripomienky, námety a rady, ale i odborné usmernenie pri vyhľadávaní zdrojov a písaní bakalárskej práce.

Obsah

Úvod	1
1 Historický kontext islamu	3
1.1 Obdobie pred vznikom islamu.....	3
1.1.1 Formovanie islamu	3
1.1.2 Oblasť Arábie	3
1.2 Arabský Prorok Mohamed a jeho učenie	6
1.3 Formovanie islamu a politiky po smrti Proroka Mohameda.....	8
1.3.1 Volení kalifovia.....	8
1.4 Dynastia Umajjovcov	11
1.5 Dynastia Abbásovcov	12
1.6 Ďalšie dynastie.....	14
1.7 Mamlúcka ríša	15
1.8 Osmanská ríša.....	15
1.9 Európska expanzia.....	17
2 Islam v kultúre a politike	18
2.1 Islamská kultúra.....	18
2.1.1 Päť pilierov islamského náboženstva.....	18
2.1.2 Boží zákon „šaría“	20
2.1.3 Vykladači systému islamského práva - ulamovia	21
2.2 Klasická islamská politická a právna teória	22
2.2.1 Hlavné zásady ideálneho islamského štátu	22
2.3 Islamský reformizmus	24
2.4 Hofstedeho hodnotová orientácia islamskej kultúry	25
2.4.1 Index vzdialenosti moci	25
2.4.2 Individualizmus a kolektivismus	25
2.4.3 Maskulinita a feminita.....	26
2.4.4 Index vyhýbania sa neistote	26
2.4.5 Index dlhodobej a krátkodobej orientácie.....	26
3 Saudská Arábia	27

3.1	História jednotného kráľovstva	27
3.1.1	Prvý saudský štát (1744 - 1818).....	27
3.1.2	Druhý saudský štát (1824 - 1891).....	27
3.1.3	Tretí saudský štát (1902 - súčasnosť).....	28
3.2	Vývoj po vytvorení Kráľovstva Saudskej Arábie	29
3.3	Politické usporiadanie Saudskej Arábie	29
3.3.1	Štátne zriadenie	29
3.3.2	Výkonná moc	29
3.3.3	Poradné zhromaždenie	31
3.3.4	Súdna moc	31
3.3.5	Postavenie ulamov.....	32
3.4	Wahhábizmus v politike Saudskej Arábie.....	33
3.4.1	Občianske práva	34
3.5	Opozícia v Saudskej Arábii	34
	Záver	35
	Zdroje:	37
	Zoznam príloh	41

Úvod

Islam považujeme za najmladšie monoteistické náboženstvo. Predstavuje „tú istú Pravdu“, akú zjavil Boh prostredníctvom svojich prorokov každému národu. Jeho prívrženci pripúšťajú dôležitosť judaizmu i kresťanstva v dejinách proroctva, avšak veria, že vrchol zjavovania Božej vôle bol dosiahnutý práve prostredníctvom Proroka Mohameda. Z náboženského hľadiska znamená slovo islam „odovzdanie sa do vôle Božej a podrobenie sa Jeho prikázaniam“. Veriaci vyznávajú náboženstvo mieru, milosrdenstva a spravodlivosti a prevažná väčšina z nich nesúhlasí s extrémistickými prejavmi či terorizmom. *„Islam však nie je a nikdy nebol len náboženstvom. Je to skôr ucelený životný spôsob, ktorý definuje správne morálne, politické a ekonomické chovanie ako jednotlivcov, tak i národov a štátov.“*¹

Témou mojej bakalárskej práce je islam v politike arabských zemí, jeho kultúrne historické súvislosti, pričom prípadová štúdia sa týka kolísky islamu, teda Saudskej Arábie. Tému, ktorú som si vybrala, považujem svojou špecifickosťou za veľmi zaujímavú. Islam je s počtom veriacich 1,5 miliardy² druhé najrozšírenejšie svetové náboženstvo a v súčasnosti zohráva veľmi dôležitú úlohu i v otázke medzinárodných vzťahov. Ako ideologický systém však nezahŕňa len náboženské učenie a náboženskú prax, ale i nábožensky podmienené politicko-právne a etické predstavy a normy. Na rozdiel od iných svetových náboženstiev netvorí žiadnu cirkev, za organizačnú formu obce veriacich je považovaný štát. Islamská viera teda spája náboženstvo s právom, etikou, politikou a spoločenským životom. Ako vhodný príklad na zobrazenie tohto „prepojenia“ považujem Saudskú Arábiu, keďže ide o najviac teokratickú krajinu Blízkeho východu, jej ústavou je Korán a právny systém sa opiera o šariú. Práve tieto aspekty boli pre mňa rozhodujúce pri výbere danej témy.

Vzhľadom na širokú obsiahlosť témy mojej bakalárskej práce by som sa rada zamerala pri rozoberaní historického kontextu islamu najmä na oblasť Arabského polostrova. Cieľom mojej práce je určiť, akým spôsobom vplýval islam na formovanie politického usporiadania jednotlivých štátnych celkov na území Arabského polostrova od čias pôsobenia Proroka Mohameda po rozpad Osmanskej ríše a do akej miery vplýva na politické usporiadanie Saudskej Arábie dnes.

¹HEYWOOD, A. *Politologie*, s. 60.

²Major Religious of the world ranked by number of adherents [online].

V prvej kapitole mojej bakalárskej práce sa budem venovať historickému kontextu islamu, ktorý považujem za nevyhnutný, ak chceme bližšie pochopiť zmysel a podstatu islamskej viery. V tejto časti budem rozoberať politické usporiadanie jednotlivých štátnych celkov, ktoré počas historického vývoja na území Arabského polostrova vznikali, príp. štátnych celkov, súčasťou ktorých sa Arabský polostrov stal. Budem si všímať rozdelenie svetskej a duchovnej moci, ako i postavenie islamu v daných obdobiach.

Druhá kapitola mojej práce sa bude týkať islamskej kultúry ako takej, vrátane jej základných povinností. V tejto časti budem tiež rozoberať podstatu islamského práva „šaría“, ktoré sa stále uplatňuje v mnohých krajinách, a na ktorom je postavené i súdnictvo Saudskej Arábie. V neposlednej rade sa budem venovať kultúrnym dimenziám krajín Arabského sveta vo vzťahu medzi občanom a štátom podľa holandského sociológa Geerta Hofstedeho.

Poslednú, teda tretiu časť mojej bakalárskej práce bude tvoriť prípadová štúdia t.j. Saudská Arábia. V tejto časti by som sa chcela, okrem historického kontextu tejto dedičnej absolutistickej monarchie, zaoberať tiež jeho súčasným politickým usporiadaním. Taktiež by som rada priblížila vzťahy medzi vládnuou dynastiou a duchovenstvom, ako i opozičným hnutím v krajine.

Pri vyhľadávaní zdrojov týkajúcich sa islamskej problematiky som sa stretla s mnohými kvalitnými publikáciami, či už českými alebo zahraničnými, a práve tie budem v mojej práci i využívať.

1 Historický kontext islamu

1.1 Obdobie pred vznikom islamu

1.1.1 Formovanie islamu

Medzi oblasti, v ktorých premenil islam rozlične kultúrne prvky u etnicky rôznorodých národov v určitú špecifickú vzdelanosť, patrí sever Afriky, Arabský polostrov vrátane Sýrie a Palestíny, okolie riek Eufrat a Tigris, Malá Ázia, Irán, Stredná Ázia a Predná India. V minulosti zohrával islam dôležitú úlohu taktiež na Pyrenejskom či Balkánskom polostrove a ostrove Sicília, odkiaľ bol však zmenou politických pomerov vytlačený. Východoindické súostrovie, ako aj stredná a východná Afrika sa tiež vyznačujú vysokým počtom moslimov. Tí sa však či už na politickom alebo kultúrnom vývoji islamu podieľali len veľmi málo.³

1.1.2 Oblasť Arábie

Na formovaní a šírení islamu, resp. islamskej kultúry v kolíske islamu čiže v Arábii sa výrazne odzrkadlilo pôsobenie geografických a klimatických podmienok. Arabský polostrov (arab. *Džazírat-al-Arab*) leží v pomerne vysokej nadmorskej výške. Počas obdobia treťohôr bol polostrov odlúčený Červeným morom od Afriky. Pre klimatické podmienky tejto oblasti boli typické značné teplotné rozdiely medzi dňom a nocou či letom a zimou, ako i minimálne zrážky, kvôli ktorým sa na mnohých miestach vytvorili rozsiahle púšte a stepi. Len v oblasti Jemenu, na juhovýchode Hadramautu a v Ománe sa vyskytovali pôsobením zimných monzúnov pravidelnejšie zrážky.⁴

Semitské kmene obývajúce Arábiu sa neskôr presunuli za úrodnejšou pôdou do Mezopotámie, Sýrie a Palestíny. Na území vlastnej Arábie zostali semitskí súkmeňovci t.j. kmene Arabov. O tom, že išlo o vyspelú kultúru, či už kultúrne alebo hospodársky, svedčí i fakt, že tu už okolo roku 1000 p.n.l. existovalo umelé zavlažovanie či dokonca údolné priehrady. Navyše oblasť južnej Arábie sa stala významnou obchodnou križovatkou medzi Stedomorím a Indiou. Štáty v tomto období v danej oblasti však netvorili jednotný politický útvar, pre obdobie je typická existencia viacerých štátov. „Kultúrny stav predislamských arabov moslimská tradícia označuje ako „*džahilja*“ t.j. vek nevedomosti či barbarstva.“⁵

³TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 11.

⁴Tamtiež s. 13.

⁵KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. a kol. *Základy asijských náboženství 1.díl*, s. 73.

Politická nestabilita vyvolaná najmä neustále sa vlečúcimi bojmi o územie spôsobila v 6.storočí úpadok poľnohospodárstva. Mnoho obyvateľov južnej Arábie opustilo svoje domovy a začali viesť kočovný život alebo sa usadili v oázach, ktoré sa postupne premenili na mestské štáty. Medzi známe oázy patrila Mekka alebo Jatrib.⁶ Spoločnosť sa teda rozdeľovala na dve základné skupiny, a to kočovné kmene beduínov a usadlé kmene poľnohospodárov, remeselníkov a obchodníkov žijúcich v oázach.

Beduíni v predislamskej Arábii tvorili väčšinu obyvateľstva západnej a strednej Arábie. Venovali sa najmä chovu zvierat a domácim remeslám. Hospodárska činnosť ovplyvnila i spoločenskú organizáciu kočovníkov, ktorí sa museli riadiť presnými migračnými cyklami v závislosti na ročnom období a stave vody a pastvín.⁷ Základnou jednotkou tejto spoločnosti bol rod, pričom viacero rodov tvorilo klan. Združením klanov, niekedy spoločného pôvodu, vznikali kmeň. Vyššou formou kmeňa bol kmeňový zväz, ten však vznikol len za nejakým špecifickým účelom, po dosiahnutí ktorého zanikol. Z väčších kmeňov alebo kmeňových zväzkov sa niekedy tvorili nárazníkové štáty, ktoré však nemali žiadny vplyv na neskorší vznik islamského štátu. Voľný život kočovných kmeňov sa riadil určitými nepísanými zákonmi, ktoré boli nevyhnutné k zachovaniu života a sociálnej rovnováhy. Medzi tieto nepísané zákony patrila napríklad súdržnosť rodov a klanov, posvätnosť spojeneckých záväzkov a rôznych zmlúv medzi jednotlivcami, ale i kmeňmi, rovnosť všetkých slobodných mužov, vzájomná lojalita či ochrana všetkých členov. Pre jednotlivca bol len život v kolektíve zárukou bezpečnosti. Významným zákonom sa stal tiež zákon krvnej pomsty, na základe ktorého bol za vykonanie zločinu zodpovedný nielen páchatel', ale všetci členovia jeho klanu či kmeňa.⁸ Kmeňové zväzy či organizácie zväčša nemali oficiálnu hlavu alebo hierarchiu. Jednotlivé kmene však svojich vlastných vodcov mali. Tí získali svoje postavenie najmä vďaka osobným, vojenským alebo politickým schopnostiam. Funkcia vodcu nebola dedičná.

Okrem kočovných kmeňov sa v oblasti Arábie nachádzali i kmene usadlé, žijúce v oázach. Práve v nich sa postupne začal formovať aj islam. Medzi najvýznamnejšie oblasti usadlých kmeňov patrili hidžázske miesta a oázy. Sem patrila i Mekka vedená kmeňom Kurajšovcov. Mekka, významná zastávka mnohých obchodných ciest, bola v období pred vznikom islamu strediskom bohatstva, obchodu, politického vplyvu, ako i centrom pohanského kultu sústredeného okolo svätyne Ka'by. Vyznačovala sa kultúrnou rôznorodosťou a prelínaním

⁶ TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 15.

⁷ HRBEK, I. *Korán*, s. 11.

⁸ Tamtiež s. 12.

rôznych náboženských (kresťanských, židovských) ideí. Na čele mestského štátu Mekka stála rada, ktorá nemala výkonnú moc, nemohla vydávať nariadenia, avšak, ak rada dospela k nejakej dohode, musel ju každý rod alebo klan dodržiavať. V prípade nedodržiavania mohol byť na daný kmeň alebo klan uvalený bojkot v podobe zákazu obchodovania či svadiieb. Rada pozostávala z vodcov a najvýznamnejších zástupcov jednotlivých rodov, ktoré v podstate riadili celú politiku v Mekke.⁹

Napriek rôznym formám spoločenskej organizácie v podobe kmeňov, kmeňových zväzov či mestských štátov, tu neexistovali žiadne inštitucionálne zakotvené mechanizmy, ktoré by zaistovali ochranu jednotlivca alebo skupiny, a tým aj hospodársku stabilitu daného spoločenského útvaru. Taktiež by sme tu nenašli žiadne kodifikované a záväzné právne normy, dodržovanie ktorých by zaistovala nejaká moc s pomocou akejkolvek podoby represívneho aparátu. Nutné opravné prostriedky, ktoré zaistovali určitý poriadok, mali základ v princípe rodovej a kmeňovej solidarity. Súčasťou tohto zvykového práva bola i zásada „oko za oko“ (lat. *les talionis*) resp. už spomínaný zákon krvnej pomsty. Možno povedať, že rešpektovanie bezpečnostného systému založeného na systéme „oko za oko“, však priaznivo ovplyvňovalo spoločenské vzťahy a udržoval stabilitu hospodárskeho systému.¹⁰

Arábia v predislamskom období bola teda typická svojím ekonomickým, sociálnym, náboženským a etnickým roztrieštením. V oblasti žili vedľa seba rôzne znepriatelené kmene a klany, ktoré medzi sebou často bojovali a tak brzdili rozvoju v danej oblasti. Arabské kmene si strážili svoju nezávislosť a neboli ochotné podriať sa vyššej autorite. Akýmsi jednotiacim prvkom u týchto kmeňov bolo spoločné vedomie národnej spolunáležitosti. Jeho najciteľnejším znakom bol spoločný jazyk, hoci v rôznych formách dialektu, ktoré si ale dokázali rozumieť. Taktiež by sa ako istý prvok spolunáležitosti dala uviesť každoročná púť v Mekke a s ňou spojené trhy v Ukáze, kde sa arabské kmene spolu stretávali. Počas týchto pútnických mesiacov nesmeli dochádzať k prepadam ani k bojom, keďže išlo o posvätné mesiace. Významným, avšak určite nie posledným prvkom spolunáležitosti sa stalo neskôr spoločné náboženstvo, ktoré celkom iste dopomohlo k zjednoteniu roztrieštených kmeňov a vytvoreniu jednotného islamského štátu. Pri vzniku a šírení novej viery zohrával veľmi dôležitú úlohu aj arabský Prorok Mohamed.

⁹ HRBEK, I. *Korán*, s. 14.

¹⁰ MENDEL, M. *Islámská výzva*, s. 58.

1.2 Arabský Prorok Mohamed a jeho učenie

Arabský Prorok Mohamed (arab. *Muhammad* znamená „nadmieru velebný“), ktorý sa narodil okolo roku 570 n.l., sa považuje za zakladateľa a organizátora islamu, ako i autora zjavení v Koráne. Jeho narodenie, život a pôsobenie v Mekke opisuje len zopár legend, avšak overených historických faktov je veľmi málo. Práve na základe takýchto faktov vieme, že otázkami náboženského a sociálneho rázu sa začal zaoberať až v dospelosti.¹¹ Mohamed sa postupne zoznamoval s učením židov a kresťanov, nikdy sa ale s týmito náboženstvami vnútorne nestotožnil. K úplnému presvedčeniu vytvorenia vlastnej viery dospel po dvoch zjaveniach, na základe ktorých pochopil, že ho Boh vyvolil hlásať Jeho slovo ako proroka a posla. Spočiatku sa pri šírení posolstva novej viery medzi ostatných ľudí stretal skôr s nepochopením, o svojej viere bol však absolútne presvedčený.¹²

Dôležitým medzníkom v islamskom náboženstve bolo presídlenie základne náboženskej obce, ako i neskôr odchod Proroka Mohameda z Mekky do mesta Jatrib (Mediny)¹³ z dôvodu straty príbuzenskej podpory. Táto udalosť sa nazývala *hidžra*. Počiatok roku 622, v ktorom Prorok svoj odchod vykonal, sa považuje za počiatok moslimského letopočtu „*hidžry*“.¹⁴ Počas svojho pôsobenia v Medine získal Mohamed postavenie najvyššieho duchovného. Stál na čele novej spoločenskej organizácie, ktorá sa opierala o ideovú súdržnosť vychádzajúcu z islamu. Táto nová moslimská obec arabsky „*umma*“ mala vlastnú ústavu, tzv. Medínsku ústavu. Z politického hľadiska bol Mohamed spočiatku v umme vodcom iba jednej skupiny, a to skupiny muhadžirov, neskôr však získal všetku politickú moc ako politik, zákonodarca i sudcu v celej moslimskej obci. Nikdy však netrval na poslušnosti ostatných príslušníkov obce poslušní voči nemu samému, žiadal ich o poslušnosť voči Bohu. Hoci bola Mohamedova prorocká funkcia nerozlučne spojená s funkciou hlavy politicko-náboženskej obce, jeho autorita plynula najmä z postavenia ako proroka. Sám seba považoval len za akéhosi prostredníka, resp. tlmočníka vôle Božej zvestovanej v Koráne. Mohamed teda nebol regulátorom politického života obce. Túto úlohu plnil obsah zjavení, ktoré Mohamed ľuďom predával.

¹¹ K rozvíjaniu svojich záujmov mu dopomohlo celkom iste materiálne zabezpečenie, ktoré mu priniesla svadba so staršou ženou Chadídžou. Viď KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*, s. 13.

¹² Veril v jediného Boha. Nikdy ale neopovrhoval svetskými vecami, keďže i svetské veci považoval za Božie dary. Vo svojom učení taktiež zdôrazňoval vieru v posmrtný život. Smrť vnímal len ako odlúčenie duše od tela určenú buď samým Bohom alebo anjelom smrti. Zdôrazňoval však, že len duše mučeníkov ochotných padnúť v boji za vieru, prebudí Boh ešte pred dňom zmŕtvychvstania a privedie ich do raja. Viď TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 39.

¹³ Mesto Jatrib bolo postupne premenované na „Mesto Prorokove“ a neskôr len „Mesto“ resp. Medina.

¹⁴ FLEISSIG, J. - BAHBOUH, C. *Malá encyklopedie islámu*, s. 56.

Umma navonok vystupovala ako jeden kmeň podľa staroarabských predstáv. Jej členovia si boli navzájom bratmi a mali povinnosť vzájomne sa chrániť alebo obraňovať.¹⁵ Vedľa nich stáli ostatní obyvatelia Mediny, avšak iného vierovyznania. Počas pôsobenia Mohameda v Medine boli položené základy k politicko-sociálnemu usporiadaniu ummy a vypracované hlavné zásady kultu, rodinných a spoločenských vzťahov, práva či rozličných príkazov vrátane platenia zakátu a rôznych obmedzení.

Mohamedovým cieľom však bolo vytvorenie duchovného centra islamu z Mekky, ktorá sa mala stať i novým miestom púť. Táto myšlienka sa však stretla so značným odporom, najmä zo strany Kurajšovcov. Svätý boj „džihád“ vedený zo začiatku duchovne, sa premenil na boj ozbrojený. Po niekoľkých väčších bojoch a dlhých jednaniach sa Mohamedovi predsa len podarilo získať Mekku, ktorá prijala islam a uznala Mohameda za Proroka Božieho. Medina tak bola hlavným mestom raného arabsko-islamského štátu¹⁶, zatiaľ čo Mekka duchovným centrom islamu. Získaním tohto významného centra sa z Proroka stala prvá osobnosť Arábie. Pre islam to znamenalo získanie si viacerých prívržencov. Porážka i tak sa už vzdávajúcich Kurajšovcov bola obrovským víťazstvom moslimov, na ktorom sa podieľala najmä viera vo víťazstvo svätej veci islamu. Pomaly začala vznikať veľká umma čiže spoločenstvo všetkých kmeňov, ktoré prijali islam.

V dobe, keď sa Mohamed ako duchovný otec a tvorca islamu stal autoritou uznávanou a prijímanou väčšinou Arabov, došlo i k úzkemu zopnutiu náboženstva a politiky v islame. *„Tradičná kmeňová solidarita začala teda ustupovať novo utvorenému zväzku, moslimskej obci (umma), založenej už nie na pokrvnom príbuzenstve, ale na spoločnej ideológii predstavovanej islamom.“*¹⁷ V roku 632 vykonal Mohamed tzv. „púť na rozlúčku“, teda poslednú púť do Mekky, kde určil záväznú podobu obradov tejto púte. Po návrate do Mediny 6. júna 632 zomrel. Prorokova mešita v Medine, kde bol Mohamedovi vybudovaný veľký kamenný, náhrobok sa stala pre moslimov po Ka'be v Mekke druhým najposvätejším miestom.¹⁸

Mohamed ani na sklonku svojho života nepochyboval o svojom prorockom poslaní a práve táto viera celkom iste dopomohla k realizácii jeho plánov, čiže k zjednoteniu roztrieštenej

¹⁵ HRBEK, I. *Korán*, s. 32.

¹⁶ Mapa územia resp. ummy počas pôsobenia Mohameda viď príloha č. 1

¹⁷ MUZIKÁŘ, J. *Zápas o novodobý stát v islámskom svete: Od mešity k parlamentu*, s. 11.

¹⁸ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*, s. 21.

spoločnosti, ale i k zjednoteniu náboženskej idey Arabov a k ukončeniu obdobia nevedomosti. Mohamedovo učenie dalo Arabom nielen vieru a zjednotilo tak ich náboženskú ideu, dopomohlo tiež k vytvoreniu vlastného národa z roztrúsených kmeňov. Je však treba dodať, že spoločensko-ekonomické vzťahy pred pôsobením Proroka Mohameda ešte neboli rozvinuté natoľko, aby si vyžadovali zjednotenie v nejakej vyššej štátnej forme. Až s postupným rozkladom patriarchálne rodových vzťahov a prechodom k triednej spoločnosti feudálneho typu počas Mohamedovho pôsobenia sa začala objavovať určitá potreba dať novo sa formujúcim vzťahom akúsi politickú nadstavbu v podobe štátu.¹⁹

1.3 Formovanie islamu a politiky po smrti Proroka Mohameda

Keďže si Mohamed počas svojho života nezvolil nikoho za svojho nástupcu, objavili sa po jeho smrti problémy s nástupníctvom, a teda otázkou legitimacy moci. Jedinú tradičnú metódu, ktorú príslušníci ummy poznali, bola voľba kmeňového náčelníka radou starších. Kmeňové zvykové právo však malo byť islamom už prekonané. Sila kmeňovej identity a neochota dlhodobo sa podriaďovať novým zásadám práva a etiky ohrozovalo však i prežitie samotnej ummy. Mnohé kmene totiž už necítili povinnosť naďalej prijímať nový spoločensko-politický model. O post hlavy ummy navyše mali záujem nielen Mohamedovi najbližší prívrženci, Mohamedov bratranec Alí, ale i Medinčania. Komplikovaná situácia sa napokon vyriešila, napriek mnohým nesúhlasom, vymenovaním Abú Bakra, ktorý bol v roku 632 zvolený malou vplyvnou skupinou. Ten prijal funkciu „nástupcu Posla Božieho“ (arab. *chalifát rasúl Alláh*).

1.3.1 Volení kalifovia

Abú Bakr (632-634) mal ako hlava obce podobné postavenie ako sám Mohamed, tzn. bol najmä duchovným predstaveným veriacich (arab. *imám*). Plnil funkciu zástupcu Proroka, prostredníka medzi spoločnosťou veriacich a Bohom. Riadil denné modlitby v hlavnom meste, bol najvyšším predstaviteľom súdnej moci a v jeho rukách sa taktiež sústreďovala správa všetkých svetských vecí.²⁰ Počas svojho kalifátu sa ubránil nájazdom mnohých kmeňov, podrobil si Jemen, Hadramaut, Umán a Bahrajn a po necelom roku obnovil nadvládu Mediny nad Arábiou.²¹ Zvolením Abú Bakra ako kalifa sa navyše na čas uplatnil princíp, na základe ktorého mal stáť na čele moslimskej obce príslušník kmeňa Kurajš zvolený poprednými mužmi moslimskej obce.

¹⁹ MUZIKÁŘ, J. *Zápas o novodobý stát v islámskom světě: Od mešity k parlamentu*, s. 12.

²⁰ TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 42.

²¹ Tamtiež s. 44.

Nástupcom Abú Bakra sa stal Umar ibn al-Chattáb (634-644), za vlády ktorého dochádzalo k čoraz väčším snahám vytvoriť z Arabov privilegovanú vrstvu. Porobené obyvateľstvo nebolo nútené na základe Mohamedových zásad prestúpiť na islamskú vieru, inoverci však mali postavenie nižšie ako moslimovia. Jeho ďalšími záujmami bol zisk nových území ako i udržanie si už tých získaných. Tento zámer sa mu podarilo realizovať ziskom Palestíny, Egyptu, Iraku a Perzskej ríše.

Hlavným politicko-správnym záujmom Arabov v získaných územiach bolo povinné platenie daní. Na základe berného systému vytvoreného kalifom Umarom platili moslimskí Arabi len náboženskú daň, resp. povinnú almužnu „zakát“, ostatné príjmy štátnej pokladne pochádzali z platov inovercov. Podľa Mohamedových zásad týkajúcich sa povinností voči štátu mal každý moslim vedľa povinnosti platiť náboženskú daň, teda zakát, v závislosti od svojich majetkových možností, taktiež povinnosť vojenskej služby. Ďalšia zásada sa týkala rozdelenia majetku všetkých, ktorí boli porazení zbraňou. Podľa nej mal byť hmotný majetok týchto ľudí s výnimkou jednej pätiny, ktorá náleží štátu, rozdelený medzi účastníkov výbojov. Pôda sa považovala za spoločný majetok týchto účastníkov, pričom bola ponechaná svojim majiteľom v podobe nájmu, za čo však museli platiť ročné nájomné.²² Takto sa postupne vytvárala špeciálna „odroda“ islamského feudalizmu.

Z obdobia jeho vládnutia pochádzal tiež snád' najradikálnejší príkaz, a to vyst'ahovanie kresťanov, židov a ostatných inovercov z Arabského polostrova. Rokom 637 sa začala nová éra islamu. Umarovým nástupcom sa v roku 644 stal Uthmán ibn Affán. Ten bol zvolený šesťčlennou konzultatívnou radou, ktorú menoval kalif Umar na smrteľnej posteli.²³ Za vlády kalifa Uthmána sa ukončilo i prvé obdobie arabskej expanzie.

V období kalifátu Uthmána (644-656) dochádzalo medzi Prorokovými najbližšími a kalifom k čoraz častejším a ostrejším konfliktom, ktorým tretí kalif v poradí nedokázal čeliť. Jeho názory boli silne ovplyvňované názormi kedysi úhlavných Mohamedových odporcov a členov mekkánskej aristokracie kupcov pochádzajúcich z kalifovho rodu, ktorí túto situáciu čiastočne zneužívali. Navyše sa znovu začali spomínať Alího nároky na kalifát. Prívrženci Mohamedovho bratranca a zať'a totiž verili, že na konci sveta sa Prorok vráti. Do tej doby ho má však zastupovať ako jeho pomocník práve Alí a neskôr Alího potomkovia. Otázka hlavy

²² TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 50.

²³ MENDEL, M. *Islámská výzva*, s. 68.

moslimskej obce vyústila nakoniec do rozdelenia ummy na dva dogmatické smery²⁴. Smer Sunnitov obhajoval princíp, podľa ktorého sa mal do čela islamskej obce postaviť spravidla príslušník kmeňa Kurajš. Druhý smer, teda legitimistická Alího strana Šiitov presadzovala ako hlavu moslimskej obce Alího a neskôr jeho potomkov. Nespokojnosť s kalifom však ani po vytvorení týchto dvoch dogmatických smerov neustála. Naopak, napätie vyvrcholilo v roku 656, kedy bol Uthmán zavraždený a tým sa ukončila i éra jeho vládnutia.

*„Islamský teokratický štát vybudoval svoj právne politický kódex paralelne s rozvojom náboženského systému ako takého. Postupne sa však v novo obsadených územiach vyvíjal problém kodifikácie nových integrovaných noriem spoločenského a politického chovania.“*²⁵ Preto bola nesporne dôležitým prínosom pre islamskú vieru a kultúru Uthmánova myšlienka vytvorenia jednotnej formy svätej knihy, teda Koránu (arab. al-Qur‘án alebo Qur‘án). Počas jeho vlády prešiel Korán svojou konečnou úpravou. Sväté písmo moslimov Korán (v preklade prednášanie, recitovanie alebo čítanie) obsahuje zbierku textov, zjavení, ktoré prednášal sám Prorok Mohamed, pričom je rozdelený do 114 súr resp. kapitol. Podľa ortodoxného učenia islamskej viery ide o slovo Božie a teda existuje od večnosti.

Druhým rozsiahlym súborom záväzných noriem, zdrojom pre teologické, ako i právne učenie islamu sa stala, islamská tradícia „*sunna*“, radená bok po boku Koránu. Tradíciu sunnu predstavovali tzv. hadíty (arab. *hadíth*), čiže predávané svedecké údaje o Prorokových výrokoch, odpovediach či jednaniach. Tak ako Boh bol spojený s moslimskou obcou svojou knihou, Mohamed bol s ňou spojený prostredníctvom sunny.

Po Uthmánovej smrti a rozdelení moslimskej obce na dva smery si Šiiti definitívne presadili zvolenie Alího ibn Abí Táliba (656-661) ako kalifa. Tomu sa podarilo i napriek veľkému odporu ovládnuť celý Irak. Neskôr si však asi 10 000 jeho mužov v Iraku vytvorilo vlastnú sektu s názvom „odlučujúci sa“ (arab. *charídža*) a oddelili sa od moslimskej obce. Mnoho Alího protivníkov, ktorým sa podarilo utiecť, začali šíriť názory, súčasťou ktorých bolo právo na zosadenie kalifa v prípade, že by nebol hodný svojej dôstojnosti, požiadavky trestania

²⁴ Okrem rozdelenia islamu na dva dogmatické smery sunnitov a šiitov, sa neskôr zo šiitskeho smeru vyvinuli i ďalšie radikálnejšie sekty, medzi ktoré sa zaraďuje sekta Ismáilija, Druz alebo Bahai. Prevažnú väčšinu však tvoria sunnitskí moslimovia, keďže šiitov je len 7,5-11%, z celkového počtu moslimov. Vid’ Al-SBENATY, A. *Sunniti a šiiti* [online].

²⁵ MUZIKÁŘ, J. a kol. *Islám v politice*, s. 7.

ťažkých hriechov smrťou, ako i rozšírenie svätej vojny pri všetkých, ktorí neuznávali ich zásady.²⁶ Nakoniec bol Alí začiatkom roku 661 zavraždený.

Smrťou štvrtého kalifa v poradí sa skončilo obdobie patriarchálneho kalifátu a zároveň najstaršej fázy politického vývoja islamu od Mohamedovej smrti.²⁷ Prví štyria kalifovia zachovávali jednoduchý život Mohameda a žili životom podobným svojim spoluobčanom. Počas takmer tridsiatich rokov ich vládnutia boli položené základy pre politickú moc islamu vrátane územných základov a prvých základov k prispôsobeniu islamskej správnej a hospodárskej organizácie dobytých území²⁸.

1.4 Dynastia Umajjovcov

Po smrti Alího v roku 661 definitívne zvíťazil dynastický model moci, ktorý odstránil beduínsky a pre riadenie moci novej ríše absolútne nevhodný model „kmeňovej demokracie“. Počas dynastie Umajjovcov, v počiatkoch rozvoja šarie²⁹, ako i politickej teórie islamu, sa koncepcia štátu ako inštitucionálneho rámca ummy utvárala v relatívne pevnej jednote medzi svetskou potrebou a duchovným zdôvodnením.³⁰

Medzi pozoruhodné prínosy umajjovskej dynastie možno považovať snahu o vnútropolitické spevnenie ríše počas vlády prvého kalifa tejto dynastie Mu'áviju I.(661-680), čím sa podarilo v krajine upokojiť situáciu dlhodobo ovplyvňovanú konfliktami a rôznymi vpádmi a vojnami. Počas vládnutia Mu'áviju I. sa taktiež začala meniť primitívna patriarchálna správa a anarchia nomádskeho života v usporiadané štátne zriadenie, v ktorom sa prirodzené svetské záujmy uplatňovali výraznejšie ako kedykoľvek predtým.³¹ Postupne bolo sídlo vládnutia tohto kalifa prenesené z Mediny a vojenského tábora v meste Kúfa do Damasku, centra aramejsko-byzantskej kultúry. V neposlednom rade sa v tomto období zmenila tiež finančná a hospodárska politika krajiny. Vzrástli výdaje na reprezentáciu dvora, administratívu, armádu i loďstvo. Z dôvodu zrejmého úmyslu založiť dynastiu, sa kalif snažil posilniť moc svojho rodu tým, že rozdeľoval štátne pozemky medzi jeho členov.

²⁶ TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 59.

²⁷ Tamtiež.

²⁸ Mapa územia počas obdobia volených kalifov vid' príloha č. 1.

²⁹ V dobe umajjovskej sa začalo so zbieraním hadítov, tradícií o Mohamedovom živote a boli tak položené základy k výkladu Koránu.

³⁰ MENDEL, M. *Islámská výzva*, s. 71.

³¹ TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 63.

Významným kalifom ummajovského rodu bol zaiste aj Abdulmalik. Obdobie jeho vlády v rokoch 685 až 705, ktoré sa nieslo v znamení mieru a prosperity, predstavuje ďalšiu etapu vo vývoji správnej organizácie islamskej ríše. Abdulmalik sa snažil o dosiahnutie a presadenie čisto arabskej kultúry i v oblasti správnej administratívy, dôkazom čoho bol tlak na úradníctvo, aby sa naučilo arabsky a používalo arabčinu ako úradný jazyk. Práve arabčina v tejto dobe nahradila perzštinu, hoci mnoho dokumentov sa ešte písalo dvojazyčne. Abdulmalik navyše dokázal uchovať súdržnosť moslimského spoločenstva, prinútil mnohých povstalcov k poslušnosti a presadil rozhodnú centralistickú politiku, i keď sa nikdy nestal absolutistickým vládcom. V priebehu jeho kalifátu prebehla dôležitá reforma v mincovníctve a v obehu sa tak objavila prvá arabská mena a vznikla novo organizovaná pojazdná pošta. Navyše učinil prvý významný zásah do agrárneho a berného systému zavedeného kalifom Umarom, keďže mnoho inovercov prestúpilo na islam, a teda mali ako moslimovia povinnosť platiť len zakát. Preto vzniklo nariadenie, že ten, kto prestúpil na islamskú vieru, musel i naďalej platiť činžu. Toto však začalo vyvolávať značné národnostné nepokoje medzi arabskými a nearabskými moslimami. Postupne sa teda začali objavovať problémy sociálne a hospodárske, ktoré dynastia Umajjovcov nebola schopná vyriešiť. V roku 750 vystriedala umajjovskú dynastiu na území Arábie dynastia Abbásovcov. Umajjovcom sa podarilo v roku 756 dobyť španielsku Seville a Kordobu a zostali tu až do roku 1031³².

1.5 Dynastia Abbásovcov

Prvým kalifom dynastie Abbásovcov sa stal Abú-l-Abbás Abdulláh as-Saffáh. Abbásovská dynastia priniesla islamskému štátu mnoho sociálnych, kultúrnych a politických zmien vrátane prenesenia hlavného mesta do neskoršieho Bagdadu, ktorý sa stal centrom arabsko-islamského sveta, až do mongolského vpádu v roku 1258. Spočiatku si získala značnú podporu najmä tým, že poctivo budovala dobré meno šiitov, avšak len čo sa dostala k moci, rozhodla sa pre premenu kalifátu v absolutistickú monarchiu tradičného poľnohospodárskeho typu.³³ Abbásovské mocnárstvo opierajúce sa o božský pôvod svojich práv a uplatňujúce svoju vôľu násilím postupne získalo postoj orientálnych despotov.³⁴

Dané obdobie bolo charakteristické rozvojom dvoch vnútorných procesov t.j. islamizácie a arabizácie, priebeh ktorých sa v jednotlivých častiach ríše líšil. V Iráne prijali takmer všetci obyvatelia islam, i keď si zachovali svoj vlastný jazyk. Mestskí obyvatelia Sýrie a Egyptu

³² Mapa územia Umajjovského kalifátu vid' príloha č. 1.

³³ ARMSTRONGOVÁ, K. *Islám*, s. 87.

³⁴ TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 101.

naproti tomu síce zostali verní kresťanstvu, avšak ako jazyk začali využívať arabčinu. Abbásovcí sa však vzdali základnej myšlienky Umarovho zriadenia resp. nadvlády arabského živlu a islam tak prestal byť len „arabským náboženstvom“, čím sa posilnil teokratický charakter vlády novej dynastie.

Počas vlády dynastie Abbásovcov prenechal kalif zodpovednosť za náležitosti v moslimskej obci svojim vezírom (akýsi prví ministri) a sám pôsobil ako posledná inštancia odvolania, ktorá vládla nad mnohými frakciami a politikárčením. Vezíri ako najvyšší ríšski úradníci mali vo svojich rukách výkonnú moc obmedzenú len kalifom, ktorého museli informovať o každom čine. Vezírom bola podriadená nielen politická a finančná správa, ale i branná moc. V prípade dôležitej bitky stál však v čele armády kalif.³⁵

Kalifovi podliehal priamo len Irak, ostatné časti ríše boli rozdelené na provincie, v ktorých bol kalif zastupovaný miestodržiteľmi. Tí boli reprezentantmi štátnej moci a najvyššími vojenskými veliteľmi. Na území svojej provincie navyše zastupovali kalifa v náboženskej funkcii imáma. Správa ríše bola byrokratická, obstarávaná mesačne plateným úradníctvom v mnohých ústredných a provinčných úradoch. V centre ríše v Bagdade mala každá provincia svoj zvláštny úrad s oddelením zodpovedným za finančnú pozemkovú správu a uctáreň. Neskôr boli tieto jednotlivé úrady spojené v dva ústredné. Funkciu polície vykonávali mestský veliteľ a trhový a mravnostný dozorca. Od štátnej správy bola prísne oddelená súdna moc vykonávaná sudcami, ktorých menoval kalif z osôb znalostných práva. Nad sudcami a všetkými správnymi úradmi stál ako vyššia inštancia apelačný a správny súd.³⁶

Teokratické zriadenie v islamskej ríši spôsobilo, že náboženstvo nabralo na väčšej významnosti ako národnosť. Na čele iných náboženstiev stáli cirkevní hodnostári, ktorí boli zodpovední za reprezentáciu svojho náboženstva pred kalifom. V prípade kresťanstva tu bol nestoriánsky patriarcha *katholikos*, židov reprezentovala „hlava exilu“. Ten držal v rukách všetku duchovnú aj svetskú moc. Inoverci mali pre riešenie vzájomných sporov, či sporov vo veciach manželských, dedičských vlastné súdy. Museli však platiť daň z hlavy.³⁷

³⁵ ARMSTRONGOVÁ, K. *Islám*, s. 89.

³⁶ TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 104.

³⁷ Tamtiež s. 107.

Abbásovcom sa nikdy nepodarilo udržať si celé územie³⁸, ktoré kedysi patrilo dynastii Ummajovcov. Už na začiatku svojho vládnutia stratili moslimské Španielsko, neskôr západ severnej Afriky. Posledné roky jednotného Abbásovského kalifátu boli sprevádzané mnohými ozbrojenými povstaniami militantných šiitov, navyše sa v krajine prehlbovala hospodárska kríza. Rozpadu jednotného kalifátu sa teda už nedalo zabrániť.

V 10. a 11. storočí bol tento rozpad dovŕšený rozdelením kalifátu na kalifát fatimovský, umajjovský a abbásovský. Posledný spomenutý, teda abbásovský kalifát vykonával funkciu duchovnej hlavy islamu v rokoch 1261 až 1517 v Egypte, avšak už pod nadvládou mamlúkov. Rozdelením jednotného kalifátu končí i éra samostatného politického celku. Od tohto obdobia nespočívala svetská moc v rukách kalifov. Kalifom zostala funkcia formálnej hlavy moslimskej obce ummy, symbolická a náboženská funkcia. Svetská a duchovná moc sa rozdelila. Skutočnú moc získali miestni vladári sultáni, ktorí založili dynastie v rôznych častiach ríše, pričom tieto jednotlivé časti boli fakticky spravované nezávisle. Avšak je treba dodať, že i naďalej pretrvávala akási fikcia, že najvyššia moc v islame patrila kalifovi a vládcovia jednotlivých moslimských štátov mali byť uvedený do úradu resp. teoreticky dostať investitúru od kalifa. Tak svetská moc získavala náboženské posvätenie, ktoré vždy považovala pre upevnenie svojej moci a autority za nevyhnutné.³⁹

1.6 Ďalšie dynastie

Mocenským vzostupom šiitskej dynastie Fatimovcov, ktorá obsadila v roku 909 severnú Afriku, založila hlavné mesto Káhiru (Vít'azná) a zmocnila sa vlády v Palestíne a v Sýrii, sa posilnilo i postavenie Alíovcov v Hidžáze. Týmto posilnením potomkovia Hasana, syna Alího a Fatimy, ktorí vládli v Mekke od roku 960, začali používať čestný titul šarif (šľachetný). Potomkovia druhého syna Husajna, ktorý vládol v Medine, používali titul sajíd (vládca). Nikdy sa im však nepodarilo vládnuť nezávisle, naopak, až do roku 1169 vládli pod patronátom Fatimovcov. Dynastia Fatimovcov však bola zvrhnutá v roku 1171 armádou Saláha ad-Dína, zakladateľa dynastie Ajjúbovcov. Ten bol uznaný ako vládca Mekky. Vláda dynastie Ajjúbovcov sa skončila v roku 1250 úmrtím sultána. Jeden dôstojník jeho gardy Bajbars (Tiger) I. sa vyhlásil za nového panovníka.

³⁸ Mapa územia Abbásovského kalifátu v dobe najväčšieho rozmachu vid' príloha č. 2.

³⁹ MUZIKÁŘ, J. *Zápas o novodobý stát v islámskom světě: Od mešity k parlamentu*, s. 17.

1.7 Mamlúcka ríša

Mamlúci boli tureckí otroci, z ktorých vytvoril zvláštnu telesnú gardu al-Malik al-Sálih tzv. „zbožný kráľ“ z dynastie egyptských Ajjúbovcov. Mamlúcka ríša bola v podstate feudálny vojenský štát, pričom jeho branná povinnosť bola založená na lénnom systéme, teda politicko-ekonomickom systéme lénnych vzťahov. Sultán mal v rukách absolútnu moc. Tú vykonával prostredníctvom rady najvyšších ríšskych úradníkov, ministrov s ustálenými titulmi a presne vymedzenými právomocami. Všetci boli vojenský hodnostári pochádzajúci z najvyššej triedy mamlúckych emirov. Členovia najvyššej triedy emirov mali k dispozícii najväčšie léna resp. pozemky, z ktorých plynuli značné výnosy umožňujúce zaistiť si veľkú ozbrojenú skupinu.⁴⁰ Úradný titul členov tejto triedy bol plukovník. Okrem vojenských hodnostárov zohrávali dôležitú úlohu i civilní úradníci „držitelia pera“ spravujúci rezorty, v ktorých sa vyžadovalo literárne vzdelanie. Tí sa spravidla vyberali z arabského domáceho obyvateľstva, keďže tureckí otroci arabčinu väčšinou neovládali. Domáce obyvateľstvo sa však len ťažko dostávalo do radov kasty vojenských lénnikov. Kalifovia predstavovali len duchovnú hlavu islamu, materiálne závislú na mamlúckom sultánovi. Avšak nemali v rukách svetskú vládarsku moc a teda boli takmer zbavení možnosti prejavu sa politicky. Mamlúkom sa v roku 1269 podarilo získať Mekku, kde však ako vazal nastúpila v roku v 13. storočí dynastia Hášimovcov, ktorá sa všemožne, avšak neúspešne, snažila ustanoviť ju ako samostatný štát. Mamlúcka dynastia vládla Mekke do roku 1516, kedy osmanský sultán Selim I. ovládol vedľa Sýrie a Egyptu i Hidžáz, kde obnovil vládu šarifov. Do rozpadu Mamlúckej ríše existovala stále tiež dynastia egyptských Abbásovcov. Koniec Mamlúckej ríše, ktorá bola porazená Osmanmi, však znamenal definitívny koniec aj pre Abbásovcov.

1.8 Osmanská ríša

O Osmanskej ríši, ktorá existovala od roku 1281, môžeme hovoriť v súvislosti s Arabským polostrovom až od roku 1517⁴¹. V januári tohto roku totiž porazila osmanská armáda mamlúcke vojsko a zmocnila sa Káhiry, ktorá ovládala i časti Arabského polostrova. Za výrazný úspech Osmanskej ríše sa považovalo zverenie ochrany svätých miest v oblasti Hidžázu do rúk sultánovi Selimovi I. od mekkánskeho šarifa. Pričlenením územia bývalej dynastie Mamlúkov sa presunulo teritoriálne ťažisko ríše na východ. Osmanský sultán sa stal najmocnejším moslimským vládárom a k zdôrazneniu tohto prvenstva si osvojil hodnosť

⁴⁰ TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 214.

⁴¹ Mapa územia Osmanskej ríše v rokoch 1300 až 1683 vid' príloha č. 3.

kalifa, duchovnej hlavy pravoverných moslimov, pričom tak vystriedal v roku 1517 posledného egyptského abbásovského kalifa al-Mutavakkila III. Osmanskej ríši sa podarilo okrem územia Hidžázu obsadiť tiež Asír a Jemen.⁴² Postupne dochádzalo k vnútornej organizácie ríše. Carihrad, ktorý sa neskôr začal označovať ako Istanbul, sa stal centrom ríše. Osmani islam inovercom nevnucovali, avšak ten, kto prijal toto náboženstvo, sa stal príslušníkom tureckého národa a získal tak výhody spoločenské i materiálne. Vláda teda poskytovala rozličným náboženským či národnostným skupinám akýsi rámec, na základe ktorého mohli viesť život v mieri. Štátny celok sa delil na provincie spravované miestodržiteľmi, ktorí sa však zodpovedali práve Istanbulu.

Vrcholné obdobie dosiahla ríša za panovníka Suleymana al-Qánúního tzv. „Zákonodarcu“ na západe známeho i ako „Nádherný“. Za jeho vlády mala šaría dôležitejšie postavenie ako kedykoľvek predtým. Bola oficiálnym štátnym zákonom, ktorý platil pre všetkých moslimov. V období Osmanskej ríše vznikla prvá riadna podoba súdnych dvorov, ktoré tento Boží zákon uplatňovali a tvorili morálnu a náboženskú spojnicu medzi sultánom a poddanými. Nový súdny dvor pozostával z odborníkov na právo „*qudát*“, (ktorí súdili), ich poradcov zvaných „*muftí*“, (ktorí zákon vykladali a vydávali *fetvy*⁴³) a učiteľov. Táto spolupráca štátu a *ulamov* sa osvedčila najmä v arabských provinciách, ktoré takto ľahšie prijali tureckú vládu. Zápornou stránkou tejto spolupráce sa ukázal fakt, že sa autorita *ulamov* postupne znižovala až bola dokonca svojou nedôveryhodnosťou spochybnená. *Ulamovia* boli navyše závislí na štáte, keďže ich najvyšší štátni úradníci mohli pod hrozbou odobrania peňažnej podpory ovládať. Šaría teda bola donútená podporovať absolutistickú monarchiu.

Napriek niektorým reformným krokom, ktoré osmanskí panovníci podnikli, sa však čoraz viac začala prejavovať zaostalosť systému, najmä v porovnaní s európskymi veľmocami, ktorým Osmanská ríša nebola schopná konkurovať. Práve tento fakt možno považovať za akýsi impulz, ktorý odštartoval postupný proces modernizácie. Nové reformy, či už v oblasti vojenstva, administratívy či súdnictva boli tŕňom v oku mnohých zástancov pravého islamu, vrátane prvého fundamentalistického, wahhábovského hnutia, ktorému sa podarilo v 18. storočí vytvoriť centrálnej časti Arabského polostrova, v oblasti Nadždu prvý saudský štát. Čo sa týka ostatných častí tohto polostrova, mnohé spadali pod koloniálnu správu Veľkej Británie.

⁴² GOMBÁR, E. *Moderní dějiny islámských zemí*, s. 129.

⁴³ Právne stanovisko či rozhodnutie významného náboženského učenca v záležitostiach islamského práva. Viď ARMSTRONGOVÁ, K. *Islám*, s. 230.

1.9 Európska expanzia

O Európskej expanzii na územie Arabského polostrova možno hovoriť už v 16.storočí, kedy bol Maskat dobytý Portugalcami a koncom 18.storočia vytváral sultanát úzke zmluvné vzťahy s Britmi. Ďalšími oblasťami, ktoré sa skôr či neskôr stali britkým protektorátom bolo časť územia dnešného Jemenu, Spojených arabských emirátov, Kataru, Bahrajnu i Kuvajtu. Čo sa týka Saudskej Arábie, prvý jej kráľ Ibn Saud podpísal v roku 1915 dohodu, ktorá sa podobala čiastočne istému protektorátu. Samostatné nezávislé štáty Arabského polostrova vznikli až po druhej svetovej vojne (s výnimkou Saudskej Arábie). Vo svojich protektorátoch boli Briti obvykle zodpovední nielen za obranu územia a dohľad nad zahraničnou politikou, ale tiež vnútornú správu krajiny.

Mocenský hospodársky a kultúrny vplyv Západu sa v oblasti Arabského polostrova, ale i v ostatných častiach islamského sveta stále viac zosilňoval, čo sa prejavovalo najmä v tradičnej ekonomicko-sociálnej štruktúre, keďže oblasti boli rôznym spôsobom vtiahnuté do kapitalistickej sústavy. Ešte väčší dopad Západnej kultúry sa prejavoval v samotnom náboženstve. Nezraniteľný ideologický monopol islamu bol narušený, keďže spolu s kapitalizmom prenikali do islamských krajín i nové hodnotové systémy, filozofické a ideologické prúdy, ktoré aspoň čiastočne ovplyvnili strnulú podobu vtedajšieho spoločenského vedomia. Nastalo obdobie, ktorému hovoríme islamský reformizmus.⁴⁴ Je však treba povedať, že mnoho reformistických hnutí vrátane wahhábizmu v Saudskej Arábii sa objavilo i z vlastných zdrojov bez nejakých vonkajších impulzov. Tieto hnutia bojovali proti skazenosti islamu, ale i vrstve ulamov, najmä pre korupciu a absolútnu poslušnosť voči štátnej moci. Konfrontácia medzi oficiálnym duchovenstvom a prúdmi ľudového fundamentalizmu sa prejavuje v celých moderných dejinách islamských zemí.

Historický vývoj islamského náboženstva a jeho vplyvu na politické usporiadanie, rozdelenie moci medzi duchovnú a svetskú moc, sa v jednotlivých obdobiach, ako i častiach islamského sveta, po rozpade jednotného kalifátu Abbásovcov líšil. Čo sa týka krajín Arabského polostrova, ani tie sa nevyvíjali rovnako. Celkom iste jedným z dôvodov bol i fakt, že boli krajiny tohto polostrova (s výnimkou Saudskej Arábie) dlhé obdobie pod koloniálnou správou západnej veľmoci, ktorá určite ovplyvnila ich ďalší vývoj.

⁴⁴ MUZIKÁŘ, J. a kol. *Islám v politice*, s. 9.

2 Islam v kultúre a politike

2.1 Islamská kultúra

Základným princípom islamu, na ktorom bola táto kultúra resp. náboženstvo založené, je Jednota. Islam vníma od začiatku život komplexne, neignoruje a nezabúda na žiadnu stránku ľudskej existencie. „*Prirodzenosť absolútneho a všadeprítomného Boha, ktorá sa prejavuje takmer všade a vo všetkom je akýmsi spôsobom integrácie, prostriedkom utvárania celku a realizáciou hlbokej jednoty celej existencie.*“⁴⁵ Boh je pre moslimov ich Pánom i Stvoriteľom. Poriadok sveta je daný Bohom, pre ktorého však nie je záväzný. Boh je vo svojom rozhodovaní slobodný. Naproti tomu človek je bytosť slabá, podliehajúca svojmu okoliu a nevyužívajúca všetky možnosti ľudského bytia, i preto potrebuje nejakú vieru. Navyše na základe troch božských vlastností t.j. rozumu, vôle a reči môže smerovať k Bohu a s božou pomocou prekonávať svoje slabosti.⁴⁶

2.1.1 Päť pilierov islamského náboženstva

Šaháda

V náboženskom význame znamená slovo *šaháda* „vyznanie viery“, pričom islamská šaháda poukazuje na monoteizmus islamskej viery: „*Vyznávam, že nie je božstva, okrem Boha a Mohamed je posol Boží.*“⁴⁷

Salát

Modlitba *salát* sa považuje za hlavnú, každodennú povinnosť moslima a vedľa obradu hadždž jedinú záväznú podobu islamskej bohoslužby.⁴⁸ Salát musí každý moslim, bez ohľadu na jeho národnosť či miesto, vykonávať päťkrát denne a podľa tradície v arabčine, pričom za platnú je považovaná len vtedy, ak sú splnené všetky jej náležitosti a podmienky.

Zakát

Povinnosť zakátu resp. náboženskej dane je istým znakom sociálnej stránky islamu. Zakát sa podľa klasického práva musí odvádzať každý rok z určených druhov majetku, pokiaľ

⁴⁵ LEHMANNOVÁ, Z. a kol. *Kulturní pluralita v současném světě*, s. 77.

⁴⁶ Tamtiež s. 78.

⁴⁷ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*, s. 92.

⁴⁸ Tamtiež s. 96.

prekračujú stanovenú hranicu. Výška zakátu sa stanovuje podľa šaría. Tvorí asi 2,5% z ročných peňažných príjmov.⁴⁹ Zdaňovaný majetok môžu predstavovať i naturálie. Počas svojej existencie splynul zakát v podstate so štátnymi daniami, a teda stratil akýsi charitatívny zmysel.

Sawm

Tradícia dodržiavania pôstu (arab. *sawm*, *sijám*) sa zachovala od dôb Proroka Mohameda, ktorý v roku 624 v mesiaci ramadán zaviedol v Medine namiesto jednoduchého pôstu pôst tridsaťdňový. Pôst predstavuje v súčasnosti zdržanie sa všetkého jedla, pitia, fajčenia, hádok či pohlavného styku od východu slnka po jeho západ.

Hadždž

Podľa príkazu z Koránu je povinnosťou každého dospelého moslima, muža či ženy, uskutočniť aspoň raz za život púť do Mekky v 12. mesiaci islamského lunárneho kalendára. Táto povinnosť platí pre každého, kto je telesne a duševne zdravý a má prostriedky nevyhnutné k absolvovaniu cesty. Podľa Koránu, ako i praxe a islamského práva je nutné rozlišovať púť hadždž a malú púť ʿumra. ʿUmru do Mekky je totiž možné vykonať kedykoľvek, zatiaľ čo hadždž len v presne určený mesiac.

Nepilierová povinnosť - Džihád

Džihád patrí medzi nepilierové kolektívne povinnosti islamu, len charídžovská sekta ho považuje za svoju šiestu pilierovú povinnosť. Koreň slova džihád znamená „vynaloženie úsilia pre islam“ a má niekoľko podôb.⁵⁰ Sem patrí džihád vedený srdcom, resp. dušou, kedy sa človek snaží potlačiť zlo a vedome sa chce stať lepším. Túto formu džihádu označujeme i pojmom „veľký džihád“. Naproti tomu, medzi „malý džihád“ patrí džihád vedený jazykom, čiže hovorenie pravdy a šírenie islamu slovom, džihád vedený rukou, t.j. vykonávanie dobrých skutkov a činov a snád' najznámejší džihád vedený zbraňou.

Práve posledná spomenutá forma džihádu je možná len za určitých podmienok. Na základe systému náboženského práva patrí táto povinnosť medzi povinnosti kolektívne, čo znamená, že keď nepriateľa dokáže poraziť armáda, nemusia ostatní moslimovia bojovať. Džihád je však boj výhradne obranný, a teda nejde o úsilie šíriť islamskú vieru zbraňou v ruke.

⁴⁹ KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. *Základy asijských náboženství 1.díl*, s. 84.

⁵⁰ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*, s. 115.

Bojovníci za svätú vec dostali pomenovanie *mudžahídi*.⁵¹ V modernej dobe sa predstava a výklad pojmu džihád spája práve s vlastným mravným sebazdokonaľovaním označovaným už spomínaným pojmom „veľký džihád“, teda džihád vedený srdcom. Preklad džihádu ako svätej vojny je zavádzajúci.

2.1.2 Boží zákon „šaría“

K pochopeniu islamských politických teórií alebo politiky ako takej, je nutné poznať islamský Boží zákon *šariu* (arab. *šar'ia*). Šaría predstavuje súhrn všetkých Božích nariadení a Božieho poriadku prikázaných ľuďstvu, ktorý je obsiahnutý či už v Koráne alebo v sunne. Keďže islamské teokratické⁵² štátne zriadenie, ako i celý spoločenský poriadok, je ponímaný z hľadiska náboženského, predmetom islamského práva je vzťah človeka k Bohu obsiahnutý v pojme Božej služby, vrátane kultových povinností. Islamské právo rozoberá tiež vzťah človeka k človeku. Právne knihy však pojednávajú taktiež súkromné, trestné, správne či vojnové právo alebo súdny poriadok. Podľa vojnového a medzinárodného práva sa delí svet na dve oblasti. Tou prvou je oblasť, kde je islam vládnuce náboženstvom. Ostatné krajiny patri medzi územie vojnové.⁵³

Šaría vykresľuje celý spôsob života. Jej súčasťou nie sú len univerzálne morálne princípy, ale i konkrétne príkazy, práva a ponaučenia, týkajúce sa správania človeka k iným. Šaría poukazuje na správnu cestu, ktorá je v súlade s Božou vôľou. „Moslim prijíma príkazy šaría a stáva sa tak členom islamského spoločenstva – islamskej obce zvanej umma.“⁵⁴

Výkladom Božieho zákona, ako súhrnu božích nariadení, sa začala zaoberať islamská právna veda „*fikh*“. Tá za svoj prvoradý cieľ okrem otázok náboženského charakteru považovala vypracovanie predpisov týkajúcich sa všetkých oblastí každodenného života, od praktickej morálky po ustanovenie práva dedičského, rodinného, obchodného alebo trestného. K formulácii šarie využili moslimskí právnici štyri pramene, resp. korene právnej vedy t.j. Korán čiže zjavenie Božie, ktorý je sám o sebe pravý základ práva, sunnu ako Prorokovu prax, o ktorej nám podáva poučenie, tradícia (arab. *hadíth*). Tretím prameňom bola analógia určitého výroku z Koránu (arab. *kijás*) týkajúceho sa nejakého prípadu a použitie tohto výroku

⁵¹ KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. *Základy asijských náboženstiev I. díl*, s. 85.

⁵² „Klasický islamský štát- či už arabský kalifát alebo neskôr Osmanská ríša- býva mnohokrát klasifikovaná ako teokracia z dôvodu, že náboženské a právne normy šaría sú podľa moslimov dané Bohom. Vid' MUŽIKÁŘ, J. *Zápas o novodobý štát v islámskom svete: Od mešity k parlamentu*, s. 11.

⁵³ TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 119.

⁵⁴ LEHMANNOVÁ, Z. a kol. *Kulturní pluralita v současném světě*, s. 81.

na obdobný prípad iný. Posledným štvrtým prameňom bol súhlas v názore právnických autorít (arab. *idžmá*), medzi ktoré patrili predstavitelia moslimskej obce.⁵⁵

Za zmienku stojí tiež vznik prvých právnických škôl, príp. smerov (arab. *madhaby*). Z nich sa až do súčasnosti zachovali právne školy hanafíjská, málikovská, šáfiovská a hanbalovská ako najúspešnejšie právne systémy sunnitskej ortodoxie. V tejto ranej dobe bolo islamské právo otvoreným systémom. Až po 10. storočí sa začali objavovať názory v sunnitskom islame, že by „brána“ osobného rozhodovania a interpretácie mala byť uzatvorená, čím sa však ešte viac vzdŕaloval praxi ako i neskoršiemu vývoju štátu a spoločnosti. Islamský právny systém je jedinečný tým, že sa v ňom dlho štát ako taký neujal zákonodarnej funkcie. Právo a zákony, nezakotvené v žiadnych zákonníkoch či kódexoch, vytvárali ľudia, učenci - *ulamá* ako súkromné osoby motivované náboženskými a etickými motívmi.⁵⁶

V súčasnosti je islamský Boží zákon šaría stále populárny a uplatňuje sa vo väčšine moslimských krajín, hoci len v Saudskej Arábii a Iráne platí plne⁵⁷. Typickými trestami tohto práva je napríklad bičovanie za pitie vína alebo iného alkoholu, smrť ukameňovaním za cudzoložstvo, amputácia ruky za krádež či trest smrti za odpadlivosť od viery.

2.1.3 Vykladači systému islamského práva - ulamovia

Predstavitelia nábožensko-právneho smeru, resp. vykladači systému islamského práva ulamovia sa postupne od doby abbásovského kalifátu stali najpočetnejšou a najvplyvnejšou vrstvou moslimského duchovenstva. V minulosti predstavovali hlavnú vrstvu vzdelancov v islamských krajinách a získali monopol v oblasti súdnictva, školstva, zdravotníctva alebo administratívy, hoci sa samozrejme ich úloha v jednotlivých obdobiach líšila v závislosti od miestnych pomerov. Ulamovia ako vrstva však nevlastnili žiadne mocenské prostriedky, na základe ktorých by mohli presadiť vlastné záujmy proti štátnemu aparátu či panovníkovi. Neexistovala tu jasná hierarchia medzi štátom a vrstvou ulamov, hoci v Osmanskej ríši bol zriadený úrad najvyššieho *muftího* s titulom *šajch al-islám*. Najväčší vplyv na verejné a politické dianie mali v 18. storočí v Osmanskej ríši a Egypte. Neskôr sa ich vážnosť i v samotnej Osmanskej ríši začala výrazne oslabovať.

⁵⁵ TAUER, F. *Svět islámu: Dějiny a kultura*, s. 117.

⁵⁶ MUZIKÁŘ, J. *Zápas o novodobý stát v islámskom světě: Od mešity k parlamentu*, s. 16.

⁵⁷ V jednotlivých krajinách môže najvyšší duchovný vydávať vlastné interpretácie islamského práva, ktoré sa nazývajú *fatvy*.

2.2 Klasická islamská politická a právna teória

*„Väčšina dnešných štátov na Blízkom Východe vznikla rozpadom Osmanskej ríše, či britskej a francúzskej koloniálnej a mandátnej správy. Pre štáty je typická na jednej strane pomerná stabilita ich vymedzenej územnej identity, na druhej strane trvale spochybňovanie ich legitimacy ako silnou historickou tradíciou, tak i širokým spektrom dobových ideologických postulátov nacionálneho alebo islamského rázu.“*⁵⁸ Klasická islamská právna a politická teória totiž územne vymedzený štát nepozná. Termín „dawla“ (primárne znamenajúci „postupné zmeny“ alebo „obeh“), ktorý označuje pojem štát, nabral politický význam až v 19. storočí. Hoci sa pôvodná jednotná ríša rozpadla na niekoľko malých štátnych celkov, práve spoločne zdieľaná náboženská viera, jej rozpracovanie v právnych normách, odraz v kultúre a vzdelanosti smerovali k vyššiemu spoločenstvu, než bol len akýsi štát, a teda k islamskej umme. Štát a umma vnímali vzájomne jeden druhého ako skutočnosti nižšieho a vyššieho rádu.⁵⁹ Duchovenstvo pritom štát uznávalo, išlo však o uznanie legálnej povahy moci, nie o uznanie jej legitimacy. Podľa moslimských teoretikov nebolo totiž možné chápať legitimitu bez jej vzťahu k Bohu a jeho vôli. Pre mnohých z nich stál Zákon nad štátom. Avšak skutočný spôsob, akým sa moslimskí panovníci usilovali moc získať a potom aj vládli, sa však skôr blížil k opačnej teórii a to, že štát sa sám stáva stelesnením morálneho zákona. Čo sa týka politickej suverenity a čiastočne aj národnostného určenia možno povedať, že až do 19. storočia neboli vymedzované teritoriálne, ale nábožensky.

2.2.1 Hlavné zásady ideálneho islamského štátu

Politický život v islamských krajinách je založený na duchovných a morálnych základoch a je riadený Božími príkazami. V pojatí klasického islamu vytvára štát a náboženstvo jeden nedeliteľný celok. Cirkev, cirkevná hlava či hierarchia, ako napríklad u kresťanstva v islame neexistuje. *„Islam od úplného začiatku slúžil nielen ako náboženská doktrína s vlastným rituálom, ale súčasne ako všetko obsahujúci návod ku „správnej“ spoločenskej praxi, vymedzujúci vzťahy veriacich medzi sebou a k nepriateľskému okoliu „neveriacich“. Islam je, okrem dogmy, tiež systémom právnych, sociálnych a ekonomických noriem. To vo svojich dôsledkoch znamenalo jeho vnútorné prepojenie s politickou praxou.“*⁶⁰

⁵⁸ KROPÁČEK, L. *Blízky východ na prelomu tisíciletí: Dynamika přeměn v muslimském sousedství Evropy* s. 84.

⁵⁹ Tamtiež s. 85.

⁶⁰ MUZIKÁŘ, J. a kol. *Islám v politice*, s. 6.

K pochopeniu tohto „svojou odlišnosťou jedinečného, systému môže pomôcť poznanie niekoľkých zásad ideálneho islamského štátu, ktoré boli formulované moslimskými štátoprávnymi teoretikmi, avšak nikdy nefungovali v doslovnom znení, počas historického vývoja a pri samotnej aplikácii do reálnej politiky boli celkom iste pozmenené. Pre fundamentalistické smery sú však dôležité.

Hlavným zmyslom ľudskej existencie je služba Bohu (arab. *ibáda*), preto každý skutok moslima musí byť motivovaný a riadený Božím zákonom, Koránom alebo ústavou zvolenou Bohom pre jeho pravých služobníkov. Služba Bohu si vyžaduje existenciu organizovanej obce veriacich a tá zase vládu, ktorej prvoradým zmyslom je umožniť *ibádu*, teda Božiu službu.⁶¹ Suverenita v islamskom štáte náleží Bohu ako stvoriteľovi všetkého, ktorý je i jediným vládcom. Každý vládca je len výkonným zástupcom. Politická zmluva je nielen medzi vládcom a ľudom, ktorým má slúžiť podľa Božej vôle, ale i vládcom a Bohom. Zmluva zaväzuje len do tej miery, do akej vládca alebo ľud dokáže plniť svoje povinnosti voči Bohu. Vládca má právo na podporu a spoluprácu zo strany verejnosti, musí sa však sám riadiť slovom Božím.⁶²

Islamský štát nesmie byť ovládaný žiadnou neislamskou politickou stranou ani podriadený cudzej moci. Spojenie s neislamskou politickou stranou, či sklonenie sa pred neislamskou vládou cudzieho pôvodu, je neprípustné. Islamský štát musí byť nezávislý, aby mohol vykonávať dostatočnú štátnu moc v mene Božom a pre Boha.⁶³ Preto sa riadi Božím zákonom teda šariou, ktorá stanoví i hranice súdnej a výkonnej moci každej moslimskej vlády. Vládna moc nie je obmedzovaná právami jednotlivého moslima, ale len šariou. Hoci je Korán ústavou islamského štátu, Boh nariaďuje svojmu ľudu, aby prejednávali svoje bežné záležitosti formou porád. Týmto získavajú moslimovia právo od Boha vytvárať zákonodarné výbory, či poradné úrady na miestnej, národnej či medzinárodnej úrovni. Každý moslim má povinnosť poskytovať svoje najlepšie rady v záležitostiach každodenného života. Občan sa takto stáva súčasťou riadenia vecí verejných. V islamskom politickom systéme má každý občan právo na slobodu viery, svedomia, myslenia či vyjadrovania. Každý môže slobodne rozvíjať svoje vlohы, zlepšovať postavenie, pracovať, súťažiť či súhlasiť a nesúhlasiť

⁶¹ MUZIKÁŘ, J. a kol. *Islám v politice* s. 17.

⁶² ABDALATI, H. *Zaostřeno na islám*, s. 78.

⁶³ Tamtiež s. 78.

s vecami podľa svojho najlepšieho úsudku. Táto sloboda však nie je absolútna, musí byť v súlade so Božím zákonom.⁶⁴

Vláda v islamskom svete znamená dôveru verejnosti. Boh je najvyšším Vládcom v štáte a ten, kto ho reprezentuje v najvyššom úrade, musí byť verný voči tejto autorite, inými slovami, musí byť veriaci. Obzvlášť to platí pre krajinu, v ktorej sa prevažná väčšina hlási k islamskému náboženstvu. Postavenie obyvateľov iného vierovyznania nie je v moslimskej krajine nijak degradované, ak dodržiava zákony štátu a zodpovedne ich vykonáva. V prípade osobných alebo citových záležitostí sa môže riadiť vlastnými učením a verejnými pravidlami. U vecí verejného záujmu však musí nasledovať zákony štátu, teda Boží zákon.⁶⁵

2.3 Islamský reformizmus

Obdobie islamského reformizmu sa začalo objavovať najmä po expanzii európskych veľmocí do islamského sveta, hoci isté pokusy o prevedenie reforiem, z vlastnej iniciatívy, bez externých vplyvov, sa konali už aj pred príchodom koloniálnych veľmocí. Islamský reformizmus sa snažil riešiť rozdiely vyplývajúce z rozporu medzi tým, čo je subjektívne a objektívne z hľadiska pojatia štátu a politickej moci, pričom nad riešením základných etických alebo teologických problémov neuvažoval. V islame neexistuje duchovná hierarchia ani inštitúcia cirkvi, ktorá by do spoločenskej reality vstupovala v rovine mocensko-politickej. Hlavnou úlohou vrstvy ulamov nemala byť ani tak starostlivosť o duchovný život v umme, ale ochrana a zdôvodňovanie legitimacy moci a vytváranie akejsi ideologickej doktríny, teda noriem zákonodarstva.⁶⁶

Prúd islamského reformizmu možno rozdeliť na štyri základné typy t.j. masové roľnícke a kmeňové hnutia (sem patrí i wahhábizmus), intelektuálny prúd reformistického myslenia v Egypte zameraný na prepojenie autentických hodnôt s pozitívnymi hodnotami Európy, islamský modernizmus usilujúci o sekularizáciu politického života a odluku náboženstva od štátu a islamský fundamentalizmus.⁶⁷

⁶⁴ ABDALATI, H. *Zaostřeno na islám*, s. 80.

⁶⁵ Tamtiež s. 81.

⁶⁶ MENDEL, M. *Islámská výzva*, s. 90.

⁶⁷ Tamtiež s. 95.

2.4 Hofstedeho hodnotová orientácia islamskej kultúry

V analýze kultúrnej charakteristiky Arabského sveta⁶⁸ zdôrazňuje Geert Hofstede význam a postavenie dominantného islamského náboženstva v živote obyvateľov týchto krajín. Vzhľadom na tému mojej bakalárskej práce by som sa rada zamerala pri každom indexe najmä na vzťah jednotlivca- občana a štátu v súvislosti so Saudskou Arábiou.

2.4.1 Index vzdialenosti moci

Index vzdialenosti moci⁶⁹ dosiahol v Arabskom svete hodnotu 80. Podľa vysokej hodnoty tohto indexu možno povedať, že vybrané Arabské krajiny patria medzi vysoko autoritatívne krajiny. V spoločnosti prevláda názor, že každý človek má svoje miesto, preto sa určitý stupeň nerovnosti toleruje. Očakávajú separovanie sa vodcov od ostatnej spoločnosti a rešpektujú ich rôzne špecifické nariadenia. Otázka autority je v islamskej spoločnosti úzko prepojená náboženstvom a Božím zákonom - šaría. V krajinách, ktoré disponujú vysokou hodnotou indexu vzdialenosti k moci, je často krát len jedna politická strana. V prípade Saudskej Arábie by sme mohli zájsť ešte ďalej, neexistuje tu totiž žiadna legálne pôsobiaca politická strana, ktorá by mala aspoň čiastočný vplyv na formovanie politiky. Taktiež sa v krajine nekonajú žiadne národné voľby.

2.4.2 Individualizmus a kolektivismus

Hodnota indexu individualizmu a kolektivismu dosiahla v Arabskom svete podľa Hofstedeho 38, na základe čoho môžeme tvrdiť, že ide o viac kolektivistické krajiny. Obzvlášť to platí pre obyvateľov Saudskej Arábie, ktorí sa javia v tejto oblasti ešte o niečo viac kolektivistickejšie. Štát má svoje dominantné postavenie v ekonomickom systéme. Pre spoločnosť je typické prelínanie súkromného života a života v skupine a nižšie dodržovanie ľudských práv, avšak je treba dodať, že islam chápe ľudské práva z dôvodov zakorenených v Koráne odlišne a ich práva sa preto líšia. *„Okrem prísneho dodržovania rozdielov medzi mužmi a ženami, rozdeľuje islam navyše ľudské bytosti na dve skupiny: moslimov a nemoslimov. Všetci mužskí moslimovia sú si rovní a majú rovnaké individuálne a kolektívne práva a výsady.“*⁷⁰

⁶⁸Medzi krajiny Arabského sveta patrí v Hofstedeho analýze Egypt, Irak, Kuvajt, Libanon, Líbya, Saudskú Arábiu a Spojené Arabské Emiráty.

⁶⁹ Definície významu jednotlivých indexov vid' príloha č. 4.

⁷⁰ SPENCER, R. *Islám bez závoje*, s. 70.

2.4.3 Maskulinita a feminita

Index maskulinity sa v Arabskom svete pohybuje na úrovni 52, čo znamená, že nejde čisto ani o maskulinnú ani femininnú spoločnosť, napriek tomu je možné tvrdiť, že v Arabskom svete prevláda skôr maskulinita. Dané krajiny sa snažia skôr o vytváranie výkonnej spoločnosti a podpory silných, ľudia totiž veria, že osudy chudobných sú zapríčinené vlastnými nedostatkami. Politická hra je založená na nepriateľstve a častom očierňovaní protivníkov. Volené politické pozície sú charakteristické malým počtom žien. V Saudskej Arábii sa ženy prvýkrát zúčastnili volieb ako voličky, ale aj ako kandidátky do obchodnej komory až v roku 2005. V súčasnosti je vo vyššej vládnej funkcii jedna žena t.j. námestníčka ministerstva školstva pre dievčenské vzdelanie. Saudská Arábia je typickým príkladom krajiny, kde existuje tvrdé náboženstvo zdôrazňujúce výsady mužov.

2.4.4 Index vyhýbania sa neistote

Index vyhýbania sa neistote má v Arabskom svete hodnotu 68. V krajinách s vysokou hodnotou tohto indexu bývajú zákony a pravidlá formulované detailnejšie, s väčšou dôkladnosťou. V Saudskej Arábii je celé súdnictvo postavené na Božom zákone, teda šarii, ktorá je vlastne súhrnom všetkých Božích nariadení prikázaných ľudstvu. Občania tejto krajiny nemajú právomoci voči vládnucej autorite. Avšak na druhej strane majú akúsi potrebu zákona a poriadku. V takýchto krajinách, vrátane Saudskej Arábie, sa tiež môžeme častejšie stretnúť s extrémistickými skupinami, ako i zákazom určitých politických strán, čo môže viesť i k domácejmu terorizmu.⁷¹

2.4.5 Index dlhodobej a krátkodobej orientácie

V prípade Arabského sveta hodnotu tohto indexu nepoznáme. Avšak najextrémnejší výbežok na krátkodobom póle tohto indexu stojí politický fundamentalizmus, s ktorým sa celkom iste v islamských krajinách vrátane Saudskej Arábie stretáme. A práve sila fundamentalizmu je i zdrojom krátkodobej orientácie.

Je zrejmé, že islam značným spôsobom ovplyvňuje život moslimov, či už v oblasti spoločenskej alebo politickej. V prípade Saudskej Arábie je však diskutabilné, do akej miery vplýva na politiku ako takú islam a do akej vládnuca rodina.

⁷¹ HOFSTEDE, G. *Kultury a organizace: Software lidské mysli: Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*, s. 151.

3 Saudská Arábia

3.1 História jednotného kráľovstva

3.1.1 Prvý saudský štát (1744 - 1818)

V 18. storočí sa vo vnútrozemskej oblasti Nadžd začalo rozvíjať reformistické hnutie wahhábizmus, ktoré dostalo meno podľa svojho zakladateľa imáma Mohameda ibn Abd al-Wahhába (1703-1787). Ten „vyžadoval prísny monoteizmus, pričom odmietal kult svätých a Proroka Mohameda ako prejav polyteizmu, hlásal obnovenie pôvodnej spoločenskej praxe a islamu na základe doslovného znenia Koránu a sunny, t.j. súborov výrokov a príbehov tradícií, ktoré sa pripisovali Mohamedovi. Požiadavka návratu k starému a prostému spôsobu života alebo odsúdenie lichvy získavalo wahhábizmu podporu najmä drobného roľníctva.“⁷² Jeho cieľom bolo vybudovanie sunnitského štátu v oblasti Nadžd, ale i v okolitých arabských krajinách, a to i prostredníctvom boja proti všetkým a všetkému, čo bolo nezlučiteľné s prvotným islamom.

V roku 1744 uzavrel Wahháb s emirom oázy *ad-Dir'ija* v Nadžd Mohamedom ibn Saudom dohodu o vzájomnej vernosti a podpore s cieľom zaistiť vládu čistého islamu. Od tohto paktu sa beduínsky emirát dostal do postavenia legitímne ustanovenej teokracie a datuje sa tiež založenie wahhábovského štátu trvale spojeného s politickou a vojenskou mocou dynastie Saudov.⁷³ Wahháb sa stal najvyšším sudcom a najbližším poradcom emira pre náboženské otázky, ako i mnohé otázky domácej politiky. Po jeho smrti v roku 1787 zjednotil saudský emir vo svojich rukách funkciu politickej a duchovnej hlavy wahhábovského hnutia.⁷⁴ Potomkovia zakladateľa hnutia sa stali náboženskými duchovními. Koniec prvého saudského štátu sa datuje po definitívnej porážke egyptským vojskom v roku 1818.

3.1.2 Druhý saudský štát (1824 - 1891)

V roku 1824 sa imámovi Turkímu ibn Abdalláhovi Ál Saudovi podarilo obnoviť a založiť druhý saudský štát. Jeho existencia však trvala len niekoľko desaťročí. Kvôli sporom medzi dynastiami Saudov a Rašídovcov, ako i vnútorným nezhodám medzi členmi vládnucej rodiny, došlo v roku 1891 i k pádu druhého saudského štátu.

⁷² BOUČEK, J. *Stručná historie států: Saudská Arábie*, s. 19.

⁷³ MUZIKÁŘ, J. *Zápas o novodobý stát v islámskom světě: Od mešity k parlamentu*, s. 62.

⁷⁴ GOMBÁR, E. *Kmeny a klany v arabské politice*, s. 38.

3.1.3 Tretí saudský štát (1902 - súčasnosť)

V roku 1902 dobyl mladý saudský emir Abd al-Aziz ibn Abd ar-Rahmán, nazývaný tiež Ibn Saud, za pomoci kuvajtského emira a jeho bojovníkov Rijád a založil tak tretí saudský štát, ktorý trvá až do súčasnosti. Náboženská špecialisti prehlásili Ibn Sauda za nového wahhábovského imáma.

Veľký význam pre ďalší vývoj zeme predstavovala okolo roku 1912 premena bojovných kmeňov v náboženskú milíciu nazývanú tiež „*ichwán*“, teda Bratia. Beduínski Bratia boli postupne usadzovaní do poľnohospodárskych usadlostí, ktoré slúžili i ako výcvikové tábory nazývané *hidžra*. Členstvo v hidžrách bolo pre beduínov dokonca neskôr povinné, keďže ich saudská dynastia považovala za nositeľov nevedomosti. Každý výcvikový tábor mal svojho imáma. Bratia si postupne prísny výklad wahhábizmu osvojili a začali ho šíriť ďalej, avšak netolerujú iné moslimské smery, akékoľvek inovácie či dokonca diplomatické styky so štátmi neveriacich alebo inými islamskými štátmi.⁷⁵

Obsadením Mekky a Mediny v Hidžáze, ktoré boli pod nadvládou dynastie Hášimovcov, si sultán Nadždu Ibn Saud pripojil ku svojmu titulu ešte titul kráľa Hidžázu. V septembri roku 1932 vydal Ibn Saud dekrét o Zjednotení časti Arabského kráľovstva, ktoré dostalo meno Saudská Arábia⁷⁶. Dňom 22. septembra 1932 bolo teda kráľom Ibn Saúdom prehlásené súčasné Kráľovstvo Saudskej Arábie s hlavným mestom Rijádom⁷⁷.

Dôležité postavenie pri formovaní tretieho saudského štátu zohrávala i Veľká Británia. V roku 1915 podpísal Ibn Saud s predstaviteľmi tejto veľmoci dohodu, ktorá sa takmer rovnala protektorátu.⁷⁸ Na základe dohody získala Veľká Británia dohľad nad zahraničnou politikou Saudskej Arábie. Tá sa zaviazala neposkytovať koncesie iným štátom, za čo dostávala pravidelné mesačné subvencie. Veľká Británia udržiavala v oblasti koloniálneho správcu, nazývaného i rezident, avšak neposielala do danej oblasti iných vyslancov. Po zmocnení sa Mekky a Mediny Ibn Saudom, uznala veľmoc na základe novej zmluvy z roku 1927 saudskú nezávislosť.

⁷⁵ Vzťahy medzi vyhláseným kráľom Ibn Saudom a radikálnymi náboženskými milíciami sa čím ďalej vyostrovali. Milície totiž neboli schopné pochopiť koncept medzinárodných vzťahov a napádali okolité kmene i po uznaní medzinárodných hraníc. Kritizovali navyše Ibn Sauda za jeho zmierlivé postoje k šiitom. Viď BERÁNEK, O. *Saudská Arábie: Mezi tradicemi a moderností*, s. 21.

⁷⁶ Mapa územia 3. saudského štátu viď príloha č. 5.

⁷⁷ Panovníci 3. Saudského štátu viď príloha č. 6.

⁷⁸ BERÁNEK, O. *Saudská Arábie: Mezi tradicemi a moderností*, s. 20.

3.2 Vývoj po vytvorení Kráľovstva Saudskej Arábie

Samotný názov spojeného Kráľovstva Saudskej Arábie napovedal, že Ibn Saud považoval štát za súkromný majetok svojho rodu. Postupne dochádzalo k ďalšej etape centralizácie, procesu zjednocovania rozrobených častí tejto strategicky⁷⁹ významnej oblasti Blízkeho východu a upevňovania moci kráľa ako neobmedzeného vládca v politickej, hospodárskej a náboženskej moci. Tak sa v 30. rokoch 20. storočia dovŕšil proces transformácie moci kmeňového vodcu, ktorý však namiesto kmeňovej demokracie zaviedol despotický režim.⁸⁰ Rodina Saudov zakrývala svoju neobmedzenú vládu i pokračujúcou existenciou patriarchálne demokratických konvencií v podobe kmeňových zhromaždení a osobného prístupu poddaných ku svojmu vládci.

3.3 Politické usporiadanie Saudskej Arábie

3.3.1 Štátne zriadenie

Kráľovstvo Saudskej Arábie je tradičná dedičná absolutistická teokratická monarchia, v ktorej moc prináleží kráľovi a kráľovskej rodine. Centrálnou inštitúciou je monarchia. Podľa Základného zákona z roku 1992 je ústavou⁸¹ krajiny Svätý Korán a Prorokova sunna, právny poriadok sa riadi Božím zákonom šariou. Oficiálnym náboženstvom je wahhábizmus. Štátna vlajka charakterizujúca monoteizmus viery je obdĺžnikového tvaru a zelenej farby s veľkým bielym arabským nápisom „*Nie je Boha okrem (jediného) Boha a Mohamed je jeho Prorok.*“ Pod nápisom je biely meč. Otrokárstvo bolo oficiálne zrušené v roku 1962.⁸²

3.3.2 Výkonná moc

Hlava štátu - kráľ

Moc v Saudskej Arábii náleží jednoznačne kráľovi. Ten má postavenie nielen ako jediného zákonodarcu, ale je vrchným veliteľom a predsedom vlády v krajine. Od roku 2005 je hlavou Kráľovstva Saudskej Arábie a správcom dvoch svätých mešít kráľ Abdullah ibn Abdul Aziz Al Saud, ktorý bol zvolený staršími členmi kráľovskej rodiny. V roku 2006 však učinil kráľ

⁷⁹ V Saudskej Arábii sa nachádza približne 63% zistených zásob ropy.

⁸⁰ BOUČEK, J. *Stručná historie států: Saúdská Arábie*, s. 27.

⁸¹ V roku 1926 vydal Ibn Saud Základný štatút, ktorý mal podobu akejsi ústavy. Chýbala v nej však akákoľvek zmienka o ľudských právach. Hlava štátu bola viazaná ustanoveniami šarie a celá monarchia sa opierala o zákony, ktoré musel každý moslim považovať za najdokonalejšie. Vid' MUŽIKÁŘ, J. *Zápas o novodobý stát v islámskom světě: Od mešity k parlamentu*, s. 165.

⁸² FILIP, J. a kol. *Saúdská Arábie*, s. 48.

Abdalláh významnú reformu, ktorá výrazne dopomohla k spriehľadneniu voľby kráľa. Nový zákon určujúci pravidlá nástupníctva má 25 článkov, pričom na jeho základe bola z najvýznamnejších princov t.j. synov a vnukov kráľa Ibn Sauda vytvorená „Komisia vernosti“ a jej členovia by tak mali mať na uzatvorených jednaniach právo zasahovať do výberu korunného princa, navrhovaného tiež kráľom. Súčasťou nového zákona bol päťčlenný výbor menovaný kráľom (vrátane 3 lekárov), ktorý by mal posudzovať zdravotný stav kráľa. Ten má povinnosť do 30 dní po svojom usadnutí na trón menovať korunného princa (toto sa nevzťahuje na terajšieho kráľa ani korunného princa). Zákon rozoberá i situáciu, kedy by zomreli obaja, teda i kráľ i korunný princ. V takomto prípade by bola Komisiou vernosti zriadená päťčlenná „Prechodná vládnuca rada“, ktorá by po dobu jedného týždňa viedla krajinu bez možnosti akejkoľvek zmeny vo vláde vrátane jej rozpustenia.⁸³

Rada ministrov

Rada ministrov resp. Rada bola ustanovená 9.októbra 1953 za vlády kráľa Ibn Sauda a stala sa účinným nástrojom pre presadzovanie záujmov vládnucej dynastie. Vo februári tohto roka teda 2009 došlo v saudskej vláde po dlhej dobe k významnej zmene a totiž, že vo vyššej vládnej funkcii sa prvýkrát v histórii objavila žena ako prvá námestníčka ministerstva školstva pre dievčenské vzdelanie. Rada ministrov je oficiálnym orgánom vedeným samým kráľom Saudskej Arábie. Členom tohto orgánu môže byť len občan Saudskej Arábie, ktorý bol narodený v krajine, má jej pôvod a nikdy sa nedopustil žiadneho zločinu voči náboženstvu. Ministerské stretnutia sa majú vždy konať pod vedením kráľa alebo jeho zástupcov a všetky rozhodnutia môžu byť prijaté až po odsúhlasení kráľom. Každý minister je zodpovedný za svoje ministerstvo a všetky povinnosti má vykonávať v súlade so šariou a inými predpismi a nariadeniami. Rada ministrov sa skladá z ministerského predsedu, ktorým je sám kráľ, námestníkov predsedu (vrátane korunného princa), aktívnych ministrov, štátnych ministrov odsúhlasených členmi Rady ministrov podľa Kráľovského poriadku a tiež z poradcov kráľa tiež schválených členmi Rady ministrov podľa Kráľovského poriadku.⁸⁴

Rada ministrov ako priama exekutívna autorita má plnú kontrolu nad exekutívnou činnosťou a administratívou. Do jej kompetencií spadá dohľad nad realizáciu rôznych zákonov, nariadení a rozhodnutí. Overuje, ako prebieha základný rozvojový plán, má na starosti riadenie vnútornej a zahraničnej politiky, schvaľovanie rozpočtu či medzinárodných zmlúv

⁸³ BERÁNEK, O. *Saúdská Arábie: Mezi tradicemi a moderností*, s. 37.

⁸⁴ Zoznam jednotlivých ministerstiev viď príloha č. 6.

a dohôd, ktoré musia byť v súlade s islamským právom šaría a navyše schválené kráľovským dekrétom. Kráľ ako ministerský predseda riadi všeobecnú politiku štátu a zaistuje koordináciu medzi jednotlivými vládnyimi orgánmi.

V krajine sú zakázané akékoľvek politické strany a národné voľby sa nekonajú. Jedinými voľbami sú voľby komunálne do miestnych zastupiteľstiev, ktoré sa naposledy konali v roku 2005. K volebným urnám sa dostavilo však len asi 10% oprávnených voličov, čo predstavovalo asi 20% z celkového počtu obyvateľov. Pričom voliť mohli len osoby mužského pohlavia staršie ako 21 rokov

3.3.3 Poradné zhromaždenie

V roku 1993 ustanovil kráľ Fahd ibn Abdul Aziz Al Saud orgán s názvom Poradné zhromaždenie, ktoré malo spočiatku 60 členov, neskôr sa tento počet postupne zvyšoval. V súčasnosti má orgán 150 členov a jedného predsedu, ktorí sú menovaní kráľom. Spravidla ide o zaslúžilých predstaviteľov rôznych kruhov a kmeňov. Poradné zhromaždenie nemá žiadnu faktickú zákonodarnú moc. Od roku 2003 má tento orgán právo vydávať zákony, ktoré môžu byť prijaté len so súhlasom kráľa. Jeho hlavnou úlohou je tiež poskytovať rady kráľovi.

3.3.4 Súdna moc

Saudská vláda sa hneď od začiatku vzniku jednotného kráľovstva snažila o zjednotenie práva na základe šarie, čo sa jej postupne podarilo uskutočniť, a tak vznikol právny systém, opierajúci sa o šariu, ktorého základom sa stal Hanbalovský smer. Niektoré právne predpisy a zákony boli obohatené prevzatím niekoľkých ustanovení z bývalého osmanského zákonníku, keďže lepšie zodpovedali vtedajším podmienkam a dobe.⁸⁵ Postupne sa niektoré oblasti práva čiastočne menili, boli prijímané nové predpisy, zákony a právno-politické nariadenia.

V súčasnosti je podľa Základného zákona z roku 1992 právny systém Saudskej Arábie založený v prvej rade na islamskom práve - šarii⁸⁶, ktorá má platnosť na území celého Kráľovstva Saudskej Arábie. V roku 2007 schválil súčasný kráľ Abdulláh významnú reformu, týkajúcu sa práve súdneho systému Saudskej Arábie. Nový právny poriadok prehlasuje nezávislosť sudcov, ktorí by nemali byť vystavení nátlaku žiadnej inej autorite pri

⁸⁵ MUZIKÁŘ, J. *Zápas o novodobý stát v islámskom světě: Od mešity k parlamentu*, s. 165.

⁸⁶ Trestné právo vychádza z islamského práva *hadd*, obchodné právo je posudzované špeciálnou komisiou.

uskutočňovaní svojich povinností. Jedinou vyššou autoritou je islamské právo šaría a už existujúce pravidlá a nariadenia. Kráľovská rodina priamy dohľad nad náboženskými súdmi nemá.

Právny systém Saudskej Arábie pozostáva z troch hierarchicky zoradených vyšších šariiovských resp. náboženských súdov. Medzi hierarchicky najnižšie súdy prvej inštancie patria všeobecné, trestné, obchodné súdy, pracovné a súdy zaoberajúce sa rodinným právom. Reformou právneho systému bola definovaná úloha Odvolacieho súdu, ktorý poskytuje druhú úroveň justície. Pozostáva z troch alebo viacerých sudcov a vytvára väčšinu rozhodnutí. Najvyššia súdna rada môže menovať sudcov, jej úloha v oblasti kontroly samotných sudcov je však obmedzená. Tretiu a najvyššiu úroveň saudskej justície predstavuje Najvyšší súd existujúci od roku 2007, kedy boli súdny právomoci Najvyššej súdnej rady, prenesené práve na tento orgán. Najdôležitejšou úlohou Najvyššieho súdu je kontrolovať, či rôzne zákony a nariadenia neodporujú šarii. Najvyšší súd tiež posudzuje všetky tresty stanovené Odvolacím súdom vo veciach vraždy a iných prípadoch. Okrem súdov existuje rada súdnych a kvázi súdnych inštitúcií, ktoré sú špecializované na jednotlivé oblasti.⁸⁷

V neposlednom rade je súčasťou právneho systému Saudskej Arábie Zbor sťažností, vytvorený v roku 1955, ktorý však tiež prešiel organizačnými zmenami v roku 2007. Zbor sťažností je nezávislý administratívny právny orgán, ktorý však podáva hlásenia priamo kráľovi. Za poznámku stojí, že sudcovia v Saudskej Arábii môžu byť len suuniti- wahhábisti.

3.3.5 Postavenie ulamov

Prepojenie ulamov s vládnuou dynastiou sa v Saudskej Arábii datuje od 18. storočia. Potomkovia zakladateľa wahhábizmu al-Wahhába však postupne figurovali medzi členmi tejto dynastie čím ďalej, tým menej, a ich postavenie sa v jednotlivých obdobiach menilo. Formálne zastrešenie ulamov bolo uskutočnené za vlády kráľa Fajsala ibn Abdula Aziza al Sauda, ktorý v roku 1971 oznámil založenie Výboru najvyšších ulamov v čele so šejchom Ibn Bázom.⁸⁸ Ich úlohou bolo vyjadrovať názory vo veciach šarie, radiť kráľovi v politických otázkach, viesť moslimov v oblasti viery, modlitieb a potvrdzovať nástupcu trónu. Najvýznamnejšie slovo má Veľký mufti, ktorý priamo alebo nepriamo dohliada nad mnohými náboženskými inštitúciami, vrátane Výboru najvyšších ulamov, úzko previazanými so štátom,

⁸⁷ Programme on Governance in the Arab Region [online].

⁸⁸ BERÁNEK, O. *Saúdská Arábie: Mezi tradicemi a moderností*, s. 37.

hoci nie priamo pod kontrolou vlády. Najvyšší duchovní sú teda súčasťou štátneho zriadenia, avšak ich súčasná skutočná autorita je dosť nejasná, hoci majú významnú v súdnictve a školstve.

3.4 Wahhábizmus v politike Saudskej Arábie

Kráľovstvo Saudskej Arábie je príkladom absolútnej monarchie s minimálnou možnosťou politickej participácie alebo možnosťou zmeniť vládu. Politické strany sú zakázané, národné voľby sa nekonajú, i kvôli tomu, že vládnuca dynastia považuje režim za dostatočne demokratický. Legitimita sa totiž odvodzuje od Alaha, nie od ľudu, ako v iných islamských krajinách, dôsledkom čoho je podľa islamského práva možné vyjadriť nesúhlas s vládcom len v prípade, že porušuje islamské zákony.

O tom, že islam celkom jednoznačne vplýva v Saudskej Arábii na vnútornú politiku, ale i celú spoločnosť ako takú, svedčí fakt, že základom islamského práva je šaría a ústavou je Korán. Členovia jednotlivých orgánov t.j. súdnej moci, výkonnej moci alebo i Poradného zhromaždenia (ktoré nemá žiadne zákonodarné právomoci) sa musia riadiť šáriou. Obzvlášť to platí pre súdnu moc.

Čo sa týka vzťahu náboženstva a štátnej moci, nie je tu presne vymedzený systém, neexistuje žiadna skutočná hranica. Už od 19.storočia sú však kompetencie v otázkach náboženstva a štátu inštitucionálne a personálne rozdelené. O duchovnú oblasť sa stará rodina Al aš-Šejk, ktorá tiež spravuje dve sväté miesta Mekku a Medínu. Za záležitosti vládnutia naproti tomu dozerá kráľovská rodina Saudov. Dôležitým aspektom vo vzťahu medzi štátom a náboženstvom je finančná previazanosť. Náboženské inštitúcie, ako i duchovné autority sú financované štátom. Preto pri zavádzaní rôznych reforiem vládnucou rodinou je viac ako pravdepodobné, že oficiálni ulamovia prikývnu bez väčších problémov na ich posvätenie. Ako dôkaz využívania náboženstva vládnucou elitou slúži niekoľko fatiev, resp. nábožensko-právnych rozhodnutí, ktoré uvalili náboženské autority (vrátane Veľkého muftiho) práve na nátlak vládnucej rodiny.⁸⁹ V celých dejinách posledného štátu nedošlo k takému sporu, v ktorom by kráľovská rodina prehrala. Kráľovská rodina využíva často krát náboženskú rétoriku v boji proti vlastným odporcom, zástancom demokratických reforiem v krajine, ktoré by výrazne oslabili ich postavenie. „*Wahhábizmus ako aj duchovenstvo legitimizujú autokratický režim Saudov a udržujú ho tak pri moci. Ak by vládnuca dynastia stratila*

⁸⁹ STRUHÁR, P. *Saudskoarabský režim a náboženstvo* [online].

podporu náboženských autorít, stratili by legitimitu, a teda by ju museli hľadať v ľude, tak ako je to v mnohých iných arabských a islamských krajinách.“⁹⁰

3.4.1 Občianske práva

K typickým trestom v Saudskej Arábii patrí kruté mučenie či dokonca smrť. Krajina nerešpektuje Všeobecnú deklaráciu ľudských práv z dôvodu nezlučiteľnosti niektorých článkov s islamom. Politické a občianske práva v Saudskej Arábii sú absolútne obmedzené. Sloboda prejavu, zhromažďovania či združovania sa v politických stranách neexistuje. Demonštrácie alebo otvorený nesúhlas s vládnuou politikou sa považujú ako „ohrozenie jednoty kráľovstva“ a človek za tieto prejavy môže byť potrestaný. Taktiež sa v krajine netolerujú iné náboženstvá. Občanom Saudskej Arábie môže byť len moslim.⁹¹ Demokratizácia krajina je však pre vládnu rodinu neprípustná. Znamenala by totiž ohrozenie momentálne ich absolútnej moci.

3.5 Opozícia v Saudskej Arábii

Násilnosti v Saudskej Arábii proti vládnuému režimu nie sú ničím výnimočným. Spôsob vládnutia Saudov je totiž neprijateľný pre mnohé skupiny ľudí. Na jednej strane stojí reformistická opozícia v podobe zástancov liberalizácie a demokratizácie saudského režimu, ktorí volajú po slobodných národných voľbách a väčších občianskych právach. Na druhej strane stojí ešte obávanejšia islamistická opozícia, ktorej predstaviteľmi sú napríklad radikálne zmýšľajúci šiiti a saláfisti obviňujúci vládnu dynastiu z porušovania islamských zákonov, kritizujúci úzku spoluprácu so Spojenými štátmi americkými a dosť očividnú skorumpovanosť vládnuvich elít. Niektorí analytici považujú za radikálnu opozíciu i organizáciu Al-Kaidu. Kráľovská rodina však tvrdo zasahuje proti vysloveniu akéhokoľvek nesúhlasu s jej režimom, keďže si je vedomá, že by mohlo dôjsť k destabilizácii politickej situácie a pádu celého režimu.

Postavenie islamu v politike Saudskej Arábie je celkom jednoznačne veľmi dôležité. Je však zdôrazniť, kto politiku v tejto krajine utvára a kto má na ňu najväčší vplyv. V tomto prípade to celkom iste nie je duchovenstvo, ale vládnuca dynastia, ktorá využíva resp. často krát zneužíva rétoriku islamu k svojej legitímnosti už celé desaťročia.

⁹⁰ STRUHÁR, P. *Saudskoarabský režim a náboženstvo* [online].

⁹¹ Moslimovia sa v Saudskej Arábii delia na šiitov, ktorý predstavujú asi 15% zo všetkých obyvateľov a ostatní sú sunniti.

Záver

Jedným z najvýznamnejších prínosov islamského náboženstva je celkom nepochybne fakt, že dokázal zjednotiť ekonomicky, sociálne, etnicky alebo nábožensky roztrieštené kmene. Preto základným princípom tohto monoteisticky najmladšieho náboženstva je práve Jednota. Od svojho vzniku však ovplyvňoval islam nielen spoločenskú oblasť v živote každého moslima, ale ako ucelený spôsob života mal výrazný dopad i na politické a ekonomické chovanie jednotlivcov, národov a štátov.

V období pôsobenia Proroka Mohameda bolo náboženstvo veľmi úzko prepojené s politikou. Mohamed bol hlavným zákonodarcom, sudcom i duchovným otcom náboženskej obce umma. Mal teda v rukách všetku politickú moc. Toto sa nezmenilo ani počas prvej fázy vývoja islamského štátu t.j. v období vlády volených kalifov, kedy mali títo „nástupcovia posla Božieho“ podobné postavenie ako sám Prorok. Významným momentom v tomto období bolo vytvorenie jednotnej formy svätej knihy, čiže Koránu, ktorého Božie nariadenia sa spolu s nariadeniami sunny, stali základom pre politicko-právne učenie islamu.

Až do obdobia rozkladu jednotného abbásovského kalifátu tvorila svetská a duchovná moc jeden nedeliteľný celok. Kalifa bol hlavou moslimskej obce, avšak zodpovednosť za náležitosti v nej prenechal svojim vezírom, ktorí mali v rukách akúsi výkonnú moc a predstavovali prvých kvázi ministrov. Rozpadom jednotného kalifátu došlo k rozdeleniu svetskej a duchovnej moci a skončilo sa aj obdobie samostatného politického celku. V jednotlivých častiach ríše vznikli politické útvary, ktoré boli spravované vladármi z rôznych dynastií a tí mali v rukách svetskú moc. O duchovnú moc sa starali duchovní vodcovia. Významné postavenie mala i vrstva ulamov, ktorí riadili mnohé inštitúcie vrátane súdnictva a školstva.

Od 18. storočia dochádzalo v Osmanskej ríši k procesu postupnej modernizácie. Boli prijaté mnohé reformy a zmeny nastali i v samotnom právnom systéme. Je treba však zdôrazniť, že v tomto období spadali už niektoré oblasti Arabského polostrova pod koloniálnu správu západných veľmocí a v centrálnej časti sa dostávalo do popredia hnutie wahhábizmu, volajúce po oživení hodnôt pravého islamu z čias pôsobenia Proroka Mohameda a odmietajúce autoritu osmanského sultanátu. Práve pomocou wahhábizmu sa podarilo nakoniec i vytvoriť prvý saudský štát.

Wahhábizmus je dodnes v Saudskej Arábii oficiálnym náboženstvom. Má celkom výrazný vplyv nielen v oblasti školstva, ale i súdnictva, ktoré je postavené na islamskom práve šaría. Skutočná politická moc v tejto absolutistickej dedičnej monarchii však náleží vládnucej rodine, resp. kráľovi. Ten je nielen jediným zákonodarcom, ale i predsedom vlády a v jeho kompetencii je tiež možnosť odvolania duchovných elít. Hoci v krajine pôsobí ako orgán výkonnej moci Rada ministrov, tá sama o sebe nemá žiadnu silu. Podobne, ako je to i s Poradným zhromaždením. Navyše vládnuca vrstva často krát zneužíva zásady samotného islamu k oprávnenosti svojho režimu. Je preto diskutabilné, do akej miery vplýva na politické usporiadanie alebo politiku ako takú samotný islam a do akej miery ho ovplyvňuje absolutistický režim štátu.

Vzťahy medzi duchovenstvom a štátom sú úzko prepojené. Duchovenstvo je totiž financované štátom. A preto je veľmi pravdepodobné, že niektoré politicko-právne rozhodnutia prijaté duchovnými elitami, ani tak nekorešpondujú s myšlienkou islamu ako s ideológiou vládnucej dynastie, ktorá sa za každých okolností snaží, udržať si svoje dominantné postavenie v tomto strategicky významnom štáte. Sila režimu totiž celkom nepochybne stojí na aj ohromných príjmoch z ropy, vďaka ktorým je vládnuca rodina schopná čeliť akémukoľvek odporu alebo nesúhlasu. Otázkou ostáva dokedy.

Zdroje:

Základné knižné zdroje

- [1] ARMSTRONGOVÁ, K. *Islám*. Preložil Jan Zámečník. 1. vydání. Praha: Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-155-3
- [2] BERÁNEK, O. *Saúdská Arábie: Mezi tradicemi a moderností*. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2007. ISBN 978-80-7207-647-5
- [3] BOUČEK, J. *Stručná historie států: Saúdská Arábie*. Praha: LIBRI, 2005. ISBN 80-7277-218-X
- [4] FILIP, J. a kol. *Saúdská Arábie*. Praha: PRESSFOTO, 1977. ISBN 59-023-77
- [5] FLEISSIG, J. - BAHBOUH, C. *Malá encyklopedie islámu*. Praha: Dar ibn Rushd, 1993. ISBN 80-900767-3-4
- [6] GOMBÁR, E. *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha: KAROLINUM, 2004. ISBN 80-246-0895-2
- [7] GOMBÁR, E. *Moderní dějiny islámských zemí*. Praha: KAROLINUM, 1999. ISBN 80-7184-599-X
- [8] HEYWOOD, A. *Politologie*. Preložil Zdeněk Masopust. 3. Vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-115-1
- [9] HOFSTEDE, G. *Kultury a organizace: software lidské mysli: spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Preložil Luděk Kolman. 1. vydání. Praha: Linde, 2007. ISBN 80-86131-70-X
- [10] KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. *Základy asijských náboženství 1.díl*. Praha: Univerzita Karlova, 2004. ISBN 80-246-0832-4
- [11] KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 80-7021-821-5
- [12] KROPÁČEK, L. *Blízký východ na přelomu tisíciletí: Dynamika přeměn v muslimském sousedství Evropy*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-298-5

- [13]LEHMANNOVÁ, Z. a kol. *Kulturní pluralita v současném světě*. Praha: VŠE, 2000.
ISBN 80-245-0073-6
- [14]MENDEL, M. *Islámská výzva*. Brno: Atlantis, 1994. ISBN 80-7108-088-8
- [15]MUZIKÁŘ, J. a kol. *Islám v politice*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-106-87
- [16]MUZIKÁŘ, J. *Zápas o novodobý stát v islámskom světě: Od mešity k parlamentu*. Praha: Academia, 1989. ISBN 80-200-0062-3
- [17]SPENCER, R. *Islám bez závoje*. Preložil Petr Buksa. 1. vydání. Praha: TRITON, 2006.
ISBN 80-7254-761-5
- [18]TAUER, F. a kol. *Svět islámu: Dějiny a kultura*. 2. vydání. Praha: Vyšehrad, 2006.
ISBN 80-7021-828-2
- [19]Z arabského originálu Al Qur'án. *Korán*. Preložil Ivan Hrbek. 7. vydání. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0246-4

Doplnkové knižné zdroje

- [20]ADAMOVIČ, K., KŘÍŽKOVSKÝ, L. *Politologie*. Praha: CODEX Bohemia, 1997.
ISBN 80-85963-22-1
- [21]LEHMANNOVÁ, Z. *Globální problematika z pohledu věd o kultuře*. In: *Na prahu globální civilizace*. Praha: VŠE, 1995. ISBN 80-7079-090-3
- [22]VESELÝ, Z. *Dějiny mezinárodních vztahů*. Praha: Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-018-5
- [23]VESELÝ, R. *Přehled politických a kulturních dějin islámských zemí od vzniku islámu do konce 18.století: 2.díl*. Praha: Karolinum, 1991. ISBN 382-110-91

Elektronické zdroje

- [24] ABDALATI, H. *Zaostřeno na islám* [online]. Ústředí muslimských náboženských obcí v Československu 1992. [cit. 11. apríla 2009]. Dostupné z: <<http://www.islamweb.cz/elknihovna/zni/zni.pdf>>
- [25] AL-SBENATY, A. *Sunniti a šiiti* [online]. Islam-sk. [cit. 20. apríla 2009]. Dostupné z: <<http://www.islam-sk.sk/sk/clanky-kultura-a-veda-vztahy-medzi-ludmi-sunniti-a-siiti>>
- [26] BRTNICKÝ, M. *Politický islám, islamismus a teoretická východiska jeho sunnitské větve*. [online]. Global Politics. Updated 23.3.2008 [cit. 18. apríla 2009]. Dostupné z: <<http://www.globalpolitics.cz/clanek/sunnitsky-islamismus.html>>
- [27] *Council of Ministers: General Provisions* [online]. Saudi Arabian Market Information Resource. [cit. 12. mája 2009].
Dostupné z: <<http://www.saudinf.com/main/c5131.htm>>
- [28] *Major Religious of the world ranked by number of adherents* [online]. Adherents.com. [cit. 30. apríla 2009].
Dostupné z: <http://www.adherents.com/Religions_By_Adherents.html>
- [29] POTMĚŠIL, J. *Islamské právo šaría* [online]. Britské listy. Updated 4.1.2008 [cit. 14. mája 2009]. Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/art/38111.html>>
- [30] POTMĚŠIL, J. *Průvodce šarí'ou - historický vývoj islámského práva* [online]. Britské listy. Updated 8.1.2008 [cit. 14. mája 2009].
Dostupné z: <<http://www.blisty.cz/2008/1/8/art38149.html>>
- [31] *Programme on Governance in the Arab Region* [online]. United Nations Development Programme [cit. 12. mája 2009].
Dostupné z: <<http://www.pogar.org/countries/theme.asp?th=9&cid=16>>
- [32] STRUHÁR, P. *Saudskoarabský režim a náboženstvo* [online]. Despite Borders: Central & Eastern European Watch. Updated 10.10.2007 [cit. 10. mája 2009].
Dostupné z:

<http://www.despiteborders.com/clanok.php?subaction=showfull&id=1192003104&archive=&start_from=&ucat=2,5,7,8&>

[33]*Saudi Government Ministries* [online]. The Saudi Network. [cit. 12. mája 2009].

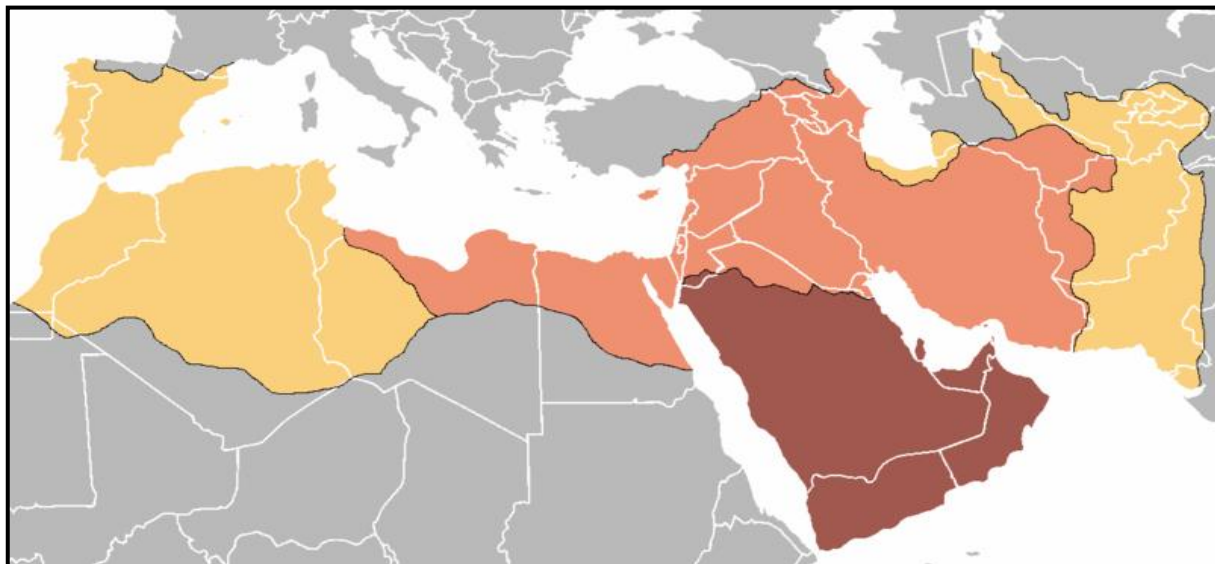
Dostupné z: <<http://www.the-saudi.net/directory/sag.htm>>

Zoznam príloh

- Príloha č.1:** Mapa rozsahu kalifátu v rokoch počas pôsobenia Proroka Mohameda (612-632), Volených kalifov (635-661) a dynastie Umajjovcov (661-750)
- Príloha č. 2** Mapa územia kalifátu Abbásovcov v rokoch 750 až 1258
- Príloha č. 3** Mapa územia Osmanskej ríše v rokoch 1300 až 1683
- Príloha č. 4** Päť kultúrnych dimenzií Geerta Hofstedeho
- Príloha č. 5** Mapa územia Kráľovstva Saudskej Arábie
- Príloha č. 6** Panovníci 3. saudského štátu
- Príloha č. 7** Zoznam ministerstiev Kráľovstva Saudskej Arábie

Prílohy

Príloha č.1: Mapa rozsahu kalifátu v rokoch počas pôsobenia Proroka Mohameda, Volených kalifov a dynastie Umajjovcov

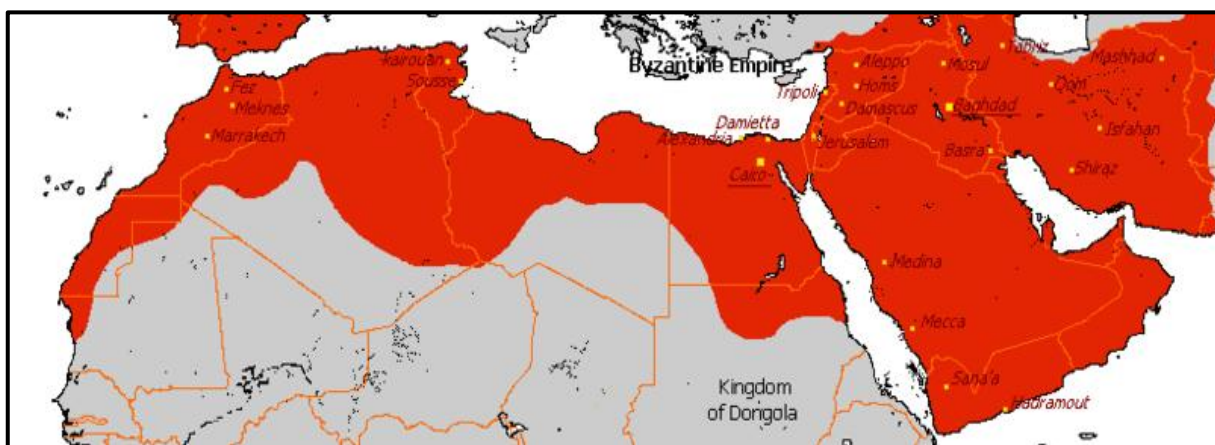

Prameň: Wikipedia, <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d5/Age-of-caliphs.png/180px-Age-of-caliphs.png>

Vysvetlivky k prílohe č. 1

- Prorok Mohamed (612-632)
- Volení Kalifovia (635-661)
- Umajjovci (661-750)

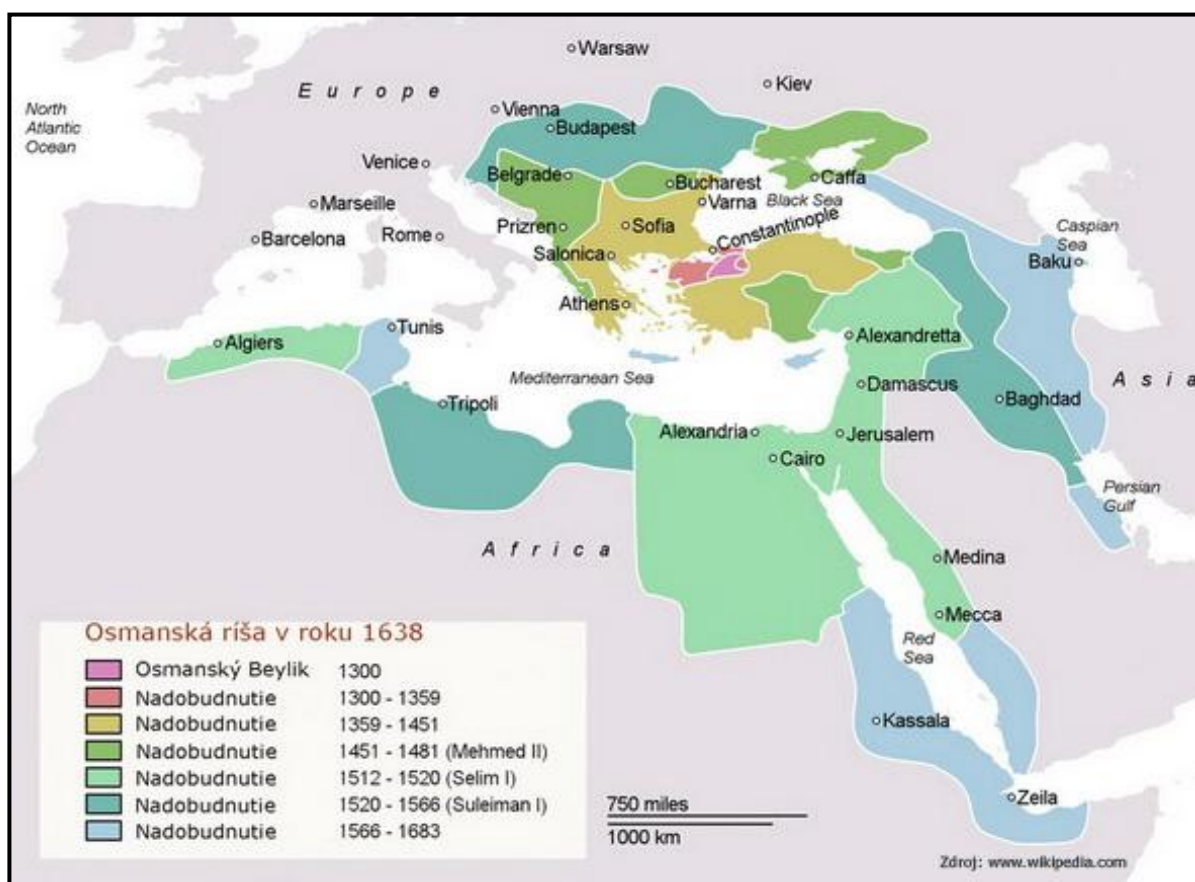
Príloha č. 2 Mapa územia kalifátu Abbásovcov v rokoch 750 až 1258

Prameň: [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/61/Abbasids_Dynasty_750_-_1258_\(AD\).PNG/270px-Abbasids_Dynasty_750_-_1258_\(AD\).PNG](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/61/Abbasids_Dynasty_750_-_1258_(AD).PNG/270px-Abbasids_Dynasty_750_-_1258_(AD).PNG)

Príloha č. 3

Mapa územia Osmanskej ríše v rokoch 1300 až 1683

Prameň: <http://www.ibssk.sk/Stranky/Dejiny%20Blizkeho%20Vychodu%20v%20obdobii%20Kalifatu.html>

Príloha č. 4

Päť kultúrnych dimenzií Geerta Hofstedeho

Index vzdialenosti moci

Index vzdialenosti k moci definujeme ako: „rozsah, v ktorom menej mocní členovia inštitúcií a organizácií v danej krajine predpokladajú a prijímajú skutočnosť, že moc je rozdeľovaná nerovnomerne.“⁹²

Individualizmus a kolektivismus

Index individualizmu a kolektivismu by sme mohli charakterizovať nasledovne: „individualizmus náleží spoločnostiam, v ktorých sú zväzky medzi jedincami voľné: predpokladá sa, že každý sa stará sám o seba a svoju najbližšiu rodinu. Kolektivismus naproti tomu, prináleží ku spoločnostiam, v ktorých sú ľudia od narodenia po celý život integrovaní

⁹² HOFSTEDE, G. *Kultury a organizace: Software lidské mysli: Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*, s. 45.

do silných a súdržných skupín, ktoré ich v priebehu ich života chránia výmenou za ich vernosť.“⁹³

Maskulinita a feminita

„Index maskulinity a feminity poukazuje na rozdelenie postavenia a úloh medzi dvoma pohlaviami.“ Tento index sa zameriava na obecné hodnoty v spoločnosti. Pre maskulinné kultúry platí, že sú orientované viac na úspech, výkon, hrdinstvo a sú materialistickejšie. Femininné kultúry naproti tomu uprednostňujú nemateriálne hodnoty a kvalitu života.

Index vyhybania sa neistote

Tento index predstavuje: „stupeň, v ktorom sa príslušníci danej kultúry cítia ohrození neistotou alebo neznámymi situáciami.“⁹⁴

Index dlhodobej a krátkodobej orientácie

„Dlhodobá orientácia spočíva v pestovaní cností zameraných na budúce odmeny; najmä vytrvalosti a šetrnosti. Na opačnej strane, krátkodobá orientácia spočíva v pestovaní cností týkajúcich sa minulosti a súčasnosti., najmä úcty k tradíciám, zachovanie „tváre“ a plnenie spoločenských záväzkov.“⁹⁵

Príloha č. 5

Mapa územia Kráľovstva Saudskej Arábie

Prameň: <http://www.world-adventure.cz/zeme/saudska-arabie/>

⁹³ HOFSTEDE, G. *Kultury a organizace: Software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*, s. 66.

⁹⁴ Tamtiež s. 131

⁹⁵ Tamtiež s. 162.

Príloha č. 6 **Panovníci 3. Saudského štátu**

1. Abd al-Aziz ibn Abd ar-Rahmán al Saud(1932-1953)
2. Saud ibn Abdul Aziz al Saud (1953-1964)
3. Fajsal ibn Abdul Aziz al Saud (1964-1975)
4. Chálid ibn Abdul Aziz Al Saud (1975-1982)
5. Fahd ibn Abdul Aziz Al Saud (1982-2005)
6. Abdulláh ibn Abdul Aziz Al Saud (2005- súčasnosť)

Príloha č. 7 **Zoznam ministerstiev Kráľovstva Saudskej Arábie⁹⁶**

1. Ministerstvo poľnohospodárstva a vody
2. Ministerstvo obchodu
3. Ministerstvo komunikácií a dopravy
4. Ministerstvo obrany a letectva
5. Ministerstvo školstva
6. Ministerstvo financií a národnej ekonomiky
7. Ministerstvo zahraničných vzťahov
8. Ministerstvo zdravotníctva
9. Ministerstvo vyššieho vzdelania
10. Ministerstvo priemyslu a električky
11. Ministerstvo informácií
12. Ministerstvo vnútra
13. Ministerstvo islamských vecí, dotovania a poradenstva
14. Ministerstvo spravodlivosti
15. Ministerstvo práce a sociálnych vecí
16. Ministerstvo územných celkov a a vidieckych vecí
17. Ministerstvo nafty a minerálnych zdrojov
18. Ministerstvo pútí
19. Ministerstvo plánovania
20. Ministerstvo pôšt, telegrafovania a telefonovania
21. Ministerstvo verejných prác a bývania

⁹⁶ *Saudi Government Ministries* [online].